

Nh. 2.

2.

ANTIQUITATES
SYMBOLICAE

QVIBVS
SYMBOLI APOSTOLICI

HISTORIA
ILLVSTRATVR

AVCTORE

IO. ERN. IMMAN. WALCHIO

SERENISS. SAXO-VIN. ET ISENAC. CONSILIA-
RIO AVLICO, ELOQVENT. ET POES. PROF. PVBL.
ORD. IN ACADEMIA IENENSI

IENAE

SVMTIB. CHRIST. FRID. GOLLNER

CIOIOCCCLXXII

ANTHROPOLOGIAE
SYMBOLICAE

SYMBOLI APOSTOLICI

KOEN. FRIED.
UNIVERS.
ZU HALLE

JOHN IMMANUEL WAI CHO

F. M. A. F.

CHRIST. ERH. GÖTTNER

ERHARD

VIRO

PERILLVSTRI ATQVE EXCELLENTISSIMO

ACHATIO LVDOV.

CAROL. SCHMIDIO

SERENISSIMAE DVCI SAXO-VINARIEN-

SI ET ISENACENSI IN CONSILIIIS

INTIMIS ADSISTENTI

FAVORI SVO

MAXIMOPERE COLENDO

VIRO

PERITVSTRI ATOVE EXCELLENTISSIMO

ACHATIO LADOV.

CAROL SCHMIDIO

ERRINISSIMAR DAVI SAKO VIVARIEM

ET ET ISHNACENSII IN CONSILII

INTIMS ADISTENTII

PAV TORI SVO

MAXIMOPRE COLENDO

VIR
PERILLVSTRIS ATQVE EXCELLENTISSIME
FAVTO R
SVMMOPERE COLENDE

QVOD perillustre no-
men TVVM huic li-
bello praefixi, hoc
ideo feci, vt publicum aliquod sum-
mae meae, qua TE, VIR PERILLV-

X 3

STRIS

STRIS colo, obseruantiae gratique
animi exstaret monumentum. Nolo
in laudes TVAS, quae sane magnae
sunt, iam excurrere, qui pro singu-
lari TVA modestia semper TE par-
cissimum TVORVM meritorum aesti-
matorem cognoui. Hoc tamen pu-
blice declarare TIBI ac confiteri,
mibi liceat, qui pluris faciat raras
TVAS virtutes, qui magis praecla-
rum TVVM et nunquam satis laudan-
dum

dum de musis nostris deque vniuersa
hac academia bene merendi stu-
dium aestimet ac colat, praeter
me habere TE neminem. Accipe,
vt soles, benigne hunc libellum, mei
TIBI deuincatissimi animi interpre-
tem, hocque de me TIBI persuade,
vt vel vllum studii officiique in TE
genus in me vnquam desideretur,
me haud passurum, sed potius in
eo semper elaboraturum esse, vt me

TVI

TVI honoris studiosissimum TIBIQUE
addictissimum in dies magis expe-
riare. Dabam Ienae, d. id. april.

CIDICGLXXII.

PERILLVSTRIS ATOVE EXCELLENTISSIMI

NOMINIS TVI

cultor obseruantissimus

I. E. I. WALCHIVS

PRAEFATIO

LIBELLO hoc aliquot commentatiunculas iunctim
TIBI, LECTOR BENE-
VOLE, offero, separa-
tim a me antea editas, quibus non-
nulla historiae symboli apostolici ca-
pita

PRAEFATIO

pita illustrare studui. Occasionem scribendi dedit pium viri perillustris atque excellentissimi, NICOLAI CHRISTOPHORI *liberi baronis* DE LYNCKER institutum, quo memoriam augustanae confessionis quotannis in hac academia sollemni oratione celebrari, hocque diuinum sacrorum emendationis beneficium debitis efferrī laudibus voluit. Scripsit idcirco immortalis LYNCKERVS testamento suo haud modicam pecuniae summam, cuius vsura bonae et praeclarae indolis iuuenibus cederet, cum ad prosequenda in hac academia litterarum studia, tum vt is, qui hoc fruatur beneficio, stato die in academiae aede Paullina orationem haberet inque hac augustanae confessionis seu potius diuini per istam in nos collati beneficii
memo-

PRAEFATIO

memoriam posteris commendaret. His orationibus more consueto sollempnis ad eas audiendas praemitti solet inuitatio, quam quum ego pro muneris mihi demandati ratione scribere, et, vt consuetudo fert, huic aliqua praefari debui, argumentum ab ipsa rei occasione ducendum esse ratus, quaestionem excussi, vnde factum sit, vt formulis ac professionibus fidei christianorum *symboli* nomen antiqua aetate tribueretur.

ORATIONES ipsae litterarum typis solent describi. Honoris igitur et bonae memoriae causa, cuius quaelibet argumenti fuerit, et a quo habita sit, breuiter hic commemorabo.

Primus surrexit vir clarissimus ac doctissimus ERDMVNDVS SIGISMVND.

BASCHI-

PRAEFATIO

BASCHIVS, tum liberalium in hac
 academia artium magister, postmo-
 dum sacrae Vinariensium aedis, quae a
 Petro et Paulo nomen ducit, primus,
 isque meritissimus diaconus. Dixit
 pro concione *de doctrinis, quae in sym-
 bolo apostolico desiderantur, in augustana
 confessione obuiis.* *) Eum exceperunt
 nobilissimus IO. CHRISTOPH. GVI-
 LIELMVS STOCKIVS et anno se-
 quenti clarissimus M. IOAN. CASPAR.
 GEORG. MARGGRAVIUS, iam scho-
 lae, quae hic est, oppidanæ conre-
 ctor praeclare meritus, ille oratione
 sua **) *de MELANCHTHONIS in au-
 gustanam confessionem animo, hic de do-
 ctrinarum, quas augustana confessio de-
 fendit*

*) oratio haec in lu-
 cem prodiit, Ienae,
 MDCCCLX. 4.

**) quae prodiit Ie-
 nae, MDCCCLX.
 IIII. 4.

PRAEFATIO

*fendit, efficacia supernaturali *)* est commentatus. Successit deinde nobilissimus IOANNES GOTTFR. MARTINVS ZEISSINGIVS, reuerendi ordinis sacri candidatus, orationemque *de articulis Torgensibus **)* habuit. Quinta denique et sexta oratio virum amplissimum ac maxime reuerendum M. IOANNEM GVILIELMVM SCHMIDIVM, ordini philosophorum Ienen- sium adscriptum, et militum huius vrbis praefidiariorum sacra admini- strantem, habuit auctorem. Vtraque oratione *dignitatem atque splendorem augustanae confessionis externum, ex com- paratione cum reliquis confessionibus adpa- rentem, egregie monstrauit ***).*

TV

*) *ibid.* CIÖIÖCC LXV. 4.

**) *data ea in lucem* est, CIÖIÖCC LXVII. 4.

***) *altera oratio* CIÖ IÖCC LXX. altera CIÖIÖ

CC LXXI. 4. *littera- rum typis descripta est.*

PRAEFATIO

SI TV VERO, LECTOR BENEVOLE,
vale et vttere felix, si libet, his no-
stris laboribus. Ienae, d. vi. aprilis,

MDCCLXXII.

I
DE
SYMBOLIS VETERVM
S A C R I S

SYMBOLIS VETERVM
SACRIS

proprietate bonorum, digneque
si quis tamen in re dubia
nisi nos omnes ratione, a vero
nunc aperte nobis hinc, qui ex
probatum, non hinc, sed
tunc vocatur, tunc in
vnde dicitur, est, quod
sunt, a vero, a vero, a vero
sunt, tunc, non, non, non
sunt, tunc, non, non, non
sunt, tunc, non, non, non

§. I.

EAS doctrinae religionisque
confessiones, quibus coetus,
sacrorum causa instituti, dis-
cerni a se inuicem solent,

symbolorum nomen antiqua iam aetate ha-
buisse et adhuc habere, nemini facile potest
esse incognitum. Hoc tamen aliquam vi-
detur habere dubitationem, vnde ipsa huius
adpellationis ratio et causa sit repetenda et
qui factum sit, vt praecipua de rebus diui-

A 2 nis

nis doctrinae capita, quibus in ipso fidei salutisque aeternae negotio mortales dissentiant, *symbola* dicerentur. Nolumus in praesenti diuersas ea de re doctorum viro- rum sententias commemorare; a) aut, quod quaeuis earum prae se habeat veritatis et probabilitatis pondus, diligentius excutere; si quid tamen in re dubia statuendum est, nisi nos omnes rationes fallunt, a vero mi- nime aberrare nobis sunt visi, qui ex sacris profanarum gentium antiquitatibus prima- rium vocabuli huius in ciuitate christiana vsus deriuandum esse, arbitrantur. Apud antiquas, a vero summi numinis cultu alienas, gentes quanquam non vna, deos co- lendi, erat ratio; nulla tamen propemodum exstitit, cui non communis quidam sacro- rum vsus fuerit proprius, quem amplecti: cui addicere se solerent, qui eius ciuitatis erant; aut prouinciae, et ad ipsam gentem vole-

a) conferantur: BAL- TRVS ZORNIVS *opuscu-*
 THAS. BEBELIVS *ant. lis sacris*, p. 156. fq. 10.
ecclesiasticis sec. III. arr. FRANC- BVDDEVS isa-
 II. *sec. 2. p. 642. et sec. gog. ad theologiam vniuer-*
 IIII. *artic. IIII. p. 855. sam libr. II. cap. 2. §. I.*
 STEPHANVS LE MOY- fq. p. 394. et ven. pater
 NE *notis ad varia sacra introduct. in libros ecclesiae*
 p. 325. IO. CHRISTOPH. *Lutheranae symbolicos*, p.
 WOLFIVS *notis ad Ca-* 4. fq.
sauboniana, p. 319. PE-

volebant referri. At vero exstitere simul praeter illa patria omnibusque communia sacra singulares sodalitates, in deorum honorem et ob cultum eorum institutae, quarum triplex potissimum genus hoc loco commemorabimus, missis reliquis, quae ad nostrum institutum ipsamque rem, quam disputamus, minus pertinere videntur.

II.

AC primum quidem eiusmodi sodalitatum genus in profanarum gentium, maxime graecorum et romanorum, mysteriis licet reperire, siue in occultis et arcanis illis sacris, qualia Cereris Eleusinia, illa porro Bacchi, Mithrae, et matris deum, itemque deorum Cabirorum aliorumque fuere. De his factis superque notum est et exploratum, ad ea nemini; nisi initiatis, quorum singularis et a reliquis ciuibus separatus quasi coetus fuit, aditum patuisse, ceteris omnibus, cuiuscunque ordinis fuerint; aut conditionis, exclusis *b*). Alterum harum sodalitatum genus

b) de romanorum, qui legantur: IO. HENR. EGDELINGIVS in *mysteriis Cereris et Bacchi*, tom. VII. *thes. ant. graecarum* GRONOVII, p. 57. IO.

genus ad ea sacra spectat, ad quae celebranda duae pluresue vnus prouinciae vrbes sociare se et numinis tutelaris; vel patrii colendi causa certo anni tempore conuenire, ac propter eadem sacra coetum quasi singularem referre solebant, nemine admisso; nisi qui esset ex vna earum ciuitatum, quae sacrum eiusmodi foedus inter se inierant. Testimonio sunt *olympia* sacra apud graecos, quibus nemini licebat interesse; nisi qui graecus esset gente c): *panonia* porro illa, a solis

MEVRSIVS in *Eleusiniis* tom. eod. p. 109. HENNING. FORELIUS de *mysteriis Eleusiniis*, Vpsal. MDCCVII. 8. NICOL. CALLIACHIVS de *sacris Eleusiniis*, tom. IIII. *supplem. thes. ant. graec. et rom.* a IO. POLENO editi, p. 317. IOANNES SALENIUS de *orgiis Bacchi*, Holmiae, MDCLXXXVI. 8. TOBIAS GVTHBERLETVS *diff. de mysteriis deorum Cabirorum*, tom. II. laudati *supplement.* POLENIANI, aliique. His adiungantur: ANT. VAN DALE *diff. ant. et marm. illustranz. cap. VII.* p. 506. BVLLIALDVVS ad *Theonem Smyrnaeum* p. 217. PETAVIVS ad *Themistium* p. 413. edit. HARDVINI, CASAVBONVS et SALMASIVS ad *Spartiani vitam Hadriani*, p. 116. IAC. DVPORTVS ad *Theophrasti characteres* p. 260. aliique, laudati a cel. PAVLLO SCHAFFSHAUSENIO *notis ad FABRICII bibliographiam antiquar.* p. 575. c) vide de iis, praeter multos alios, EDVARDVM CORSINIVM *dissertationibus agonisticis*, Florentiae MDCCXXXVII. 4. editis et Lipsiae MDCCCLII. 8. NICOL. GEDO-

a folis Ioniae ciuitatibus, sacrorum foedere inter se iunctis, earumque ciuibus celebrata itemque romanorum *feriae latinae*, quae itidem eiusmodi sodalitatis, religionis causa cum reliquis Latii populis factae, imaginem praebent. Tertium genus priuatas sodalitates complectitur, quarum duae commode classes possunt constitui, altera ciuiliu; altera sacrarum sodalitatum. De illis; siue de opificum collegiis, societatum speciem praese ferentibus, consulto tacemus, maxime quod ab aliis iam satis demonstratum est, a Numa Pompilio primam horum collegiorum originem, teste PLVTARCHO, d) arcessendam esse: post eius tempora numerum eorum mirum in modum creuisse, L. deinde Caecilio et Q. Martio consulibus magnam partem eadem sublata, e) a Clodio, tribuno

A 4

ple-

GEDOYNIVM et ANT. BANIERIVM *singularibus* de hoc argumento *dissertationibus*, quarum illa *tom. XI. memoriar. academiae Parisinae inscriptionum* p. 511. collato *tom. XIII. p. 557.* haec *tom. V. histor. acad. inscrip.* p. 33. legitur. Addantur ea, quae de $\tau\omega\ \kappa\alpha\iota\ \tau\eta\varsigma\ \text{Ασίας}$ eandem

in rem erudite disputat PETRVS ZORNIVS *opusculis sacris* p. 163. coll. IOANNE SELDENO *notis ad marmora oxoniensia* p. 96.

d) *vit. Numa*, p. 71.

e) *vid. ASCONIVM PEDIANVM ad Ciceronis orat. in Pisonem, cap. III.* p. 609.

plebis, teste CICERONE *f*), restituta: a Iulio deinde Caesare, tum ab Octauio Augusto, vt SVETONIVS *g*) auctor est, praeter antiqua et legitima, dissoluta et distracta esse. Neque de horum collegiorum fati ac vicissitudinibus sequentium imperatorum tempore in praesenti dicere, animus est. Id modo addidisse, sufficiat, Traianum sodalitatibus eiusmodi multas ob causas, maxime quod earumdem specie ac titulo perniciosae alebantur coitiones, admodum infensum fuisse, easque omnes, vt ex eius ad PLINIVM epistola *h*) patet, fustulisse; praeter eas tamen, *quae religionis causa coirent* *i*). At vero hoc ipso, quod optimus imperator fouere sodalitates sacras videbatur, factum est, vt multae eius generis eo tempore conflarentur, quarum saepius in inscriptionibus mentionem factam videmus. In hunc censum cadunt CVLTORES HERCVLIS apud GRVTERVM *k*) et FABRETTVM *l*), CVLTORES IOVIS ARKANI apud MVRATORIVM

f) orat. in Pisonem cap. IIII. p. 613. edit. GRAEVII.

g) vit. Caes. cap. XXXXII. et vit. Aug. cap. XXXII.

h) libr. X. epist. 43. et epist. 97.

i) leg. I. §. sed religionis, digest. de collegiis.

k) inscript. p. CCCXV. 7.

l) inscript. domesticis, p. CCCXXVIII.

RIVM m), CVLTORES BONAE DEAE apud eundem, n) CVLTORES IVNONIS apud REINESIVM o) itemque collegia illa, quae ab eo numine, cuius cultui se imprimis ad-dixere, nomen suum tulerunt, nominatim COLLEGIVM IOVIS COMPAGIS apud MVKA-TORIVM p) et COLLEGIVM IOVIS OPTIMI MAXIMI aqud eundem q). Neque vero non spectare huc videntur sodalitates, in imperatorum defunctorum honorem et vt sacra iis iusta fierent, institutae, quarum haud infrequens mentio est in inscriptioni-bus nomine *sodalium*, et quidem *Augusta-lium*, qui Augusto, *Flauiorum*, qui Vespasiano, *Aurelianorum*, qui Adriano, *Hel-uianorum*, qui Pertinaci, *Antoninianorum*, qui Antonino Pio, *Alexandrinorum*, qui Alexandro Seuero consecrati fuere, et de quibus historiae augustae scriptores, nomi-natim LAMPRIDIVS, CAPITOLINVS et SPARTIANVS sunt videndi.

§. III.

EIVSMODI sacri coetus ac sodalitates fin-gularia signa habebant, quibus sodales non

A § solum

m) p. CLXXXI. 7.

n) *ibid.* num. 9.

o) *Synagm. inscrip.* p. 687.

p) p. CCLXXXX. 2.

q) p. DCCCXXXVII. 4.

solum se mutuo agnoscerent, seque ab aliis distinguerent; sed etiam vnde constaret, quinam accedentium admittendi ad sacra essent, quive minus. De arcanis illis sacris, de quibus antea disputauimus, res est extra omnem dubitationem posita, vfitata in illis fuisse signa, quibus ostensis aditus ad illa pateret, et sine quibus nemo ad secretum numinis cultum eiusque sacra occulta, poterat admitti. Triplicis vero generis signa ista fuisse, ex antiquis monumentis haud obscure constat. Alterum eorum genus in tesseriis; alterum in vocibus; aut verbis, quae pronuntiare accessuri debebant, tertium in stigmatibus; aut notis, quae initiatorum corporibus inprimi solebant, fuit positum. De primo horum signorum genere luculentum exstat testimonium apud CLEMENTEM *Alexandrinum* r). Τῆς Θέμιδος, inquit, τὰ ἀπόρρητα σύμβολα ὄργανον, λύχνος, ξίφος, *Themidis signa erant organum, genus instrumenti musici, lychnus, gladius* cet. Talia signa, ab eo plerumque numine, cui sese deuouerat eiusmodi sodalitas, petita, linteolo seruauit APVLEIUS s), vt ipse haud obscure testatur. *Sacrorum*, ait laudatus scriptor, *pleraque initia in Graecia*

r) *protrept.* p. 17. edit. POTTERI.

s) *apolog.* p. 309. edit. ELMENHORSTII.

*cia participavi. Eorum quaedam signa et monumenta tradita mihi a sacerdotibus sedulo conseruo, nihil insolitum, nihil incognitum dico, vel unius liberi patris symmystae qui adestis, scitis, quid domi conditum celestis et absque omnibus profanis tacite veneramini. De secundo genere, siue de vocibus, quibus pari modo admittendi explorari solebant, iure ne accederent ad sacra arcana; an vero minus, haec eiusdem auctoris verba plerumque solent explicari t): si quis forte adest eorundem sollemnium mihi particeps, signum dato et audiat licet, quae ego adseruem. Nam equidem nullo unquam periculo compellar, quae reticenda accepi, haec ad profanos enuntiare u). Si denique tertium signorum horum genus reputamus, siue stigmata, initiatorum corporibus imprimi solita, mentio eorum fit in sacris tabulis tam prioris; quam posterioris foederis. Sine dubio enim de his *στύγματα* intelligenda sunt verba ZACHARIAE vatis x): tunc dicetur ei, quid sibi volunt ista vulnera inter manus tuas,*

z) libro memorato p. 311.

u) alia, quae huc pertinent, testimonia et ipsa vocum, quae initiatiscelandae credebantur, exempla ex ARNOBII, CLE-

MENTIS Alexandrini et IULII FIRMICI scriptis studiose collegit PETRVS KINGIUS *historia symboli apostolici*, p. 10.

x) cap. XIII. v. 6.

tuas, siue ut HVGGO GROTIVS y) ea interpretatur: *stigmata, manibus iniusta, per quae solebant diis gentium se mancipare, in scripto eorum signo, nomine; aut numero: itemque IOANNIS z): καὶ ποιῆι πάντας cet. ἵνα δώσῃ αὐτοῖς χάραγμα ἐπὶ τῆς χειρὸς αὐτῶν τῆς δεξιᾶς, ἢ ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν, καὶ ἵνα μή τις δύνηται ἀγοράσαι ἢ πωλῆσαι, εἰ μὴ ὁ ἔχων τὸ χάραγμα, ἢ τὸ ὄνομα τῆς θηρίας, ἢ τὸν ἀριθμὸν τῆς ὀνόματος αὐτῆς α).* Neque vero tam loci ad sacra numinis tutelaris procuranda vrbibus; quam priuatis sodalitatibus, iis nominatim, quae in honorem dei; vel deae alicuius institutae fuerant, eiusmodi signa, vnde sodales se agnoscerent, et peregrini arceri a conuentibus possent, videntur defuisse. Legat, qui velit, ea de re docte commentan-

y) adnot. ad hunc locum.
 z) apocalyps. XIII. 16.
 a) quae in profanis scriptoribus habentur, de eiusmodi stigmatibus testimonia adtulerunt: VRSINVS libr. II. analector. sacror. p. 95. CLERICVS not. ad numer. XXXV. 6. LOMEIERVS dieb. genial. p. 383. SPENCERVS de legib. ebraeor. ritual. libr. II. cap. 14. p. 530. Ad-

dantur ea, quae hanc in rem de apostatis PHILO Iudaeus libr. I. de monarchia p. 879. de carpocratianis IRENAEVS libr. I. cap. 24. et EPIPHANIVS tom. II. operum libr. I. §. 5. p. 106. referunt, et quae de hoc ritu commentatus est TROTZIUS not. ad HERM. HVGONEM de prima scribendi origine, p. 196.

mentantes OCTAVIUM FALCONERIUM *b*), IACOBUM SPONIUM *c*), HVGONEM GROTIUM *d*) et PETRUM ZORNIUM *e*), quibus plura, si instituti ratio ferret, addi possent veterum scriptorum testimonia. Quibus vero percensendis tanto maiori iure superferemus, quod breui hac commentatione id ipsum, quod in hac causa potissimum volumus, consequuti nobis videmur. Quum enim eius generis signa, testibus CLEMENTE *Alexandrino*, APVLEIO aliisque *f*), graeco nomine *συμβολα* dicerentur: quum ea potissimum de causa vti istis consuevere veteres, vt, ad quem quis coetum; vel sodalitatem pertineret: cuius numinis cultui se consecrasset, ex iisdem fieret manifestum, et vt inde de sacris constaret, quibus sese quis addixerat; neque inter diuersos coetus sacros confusio oriretur, neminem profecto fore, arbitramur, quin in hoc ipso veterum ritu veram, maxime saltem probabilem, fidei confessionibus *symbolorum* nomen imper-

tiendi

b) de nummo apamensi v. crit. sacror. anglie. p. 39. 1995.

c) voyage d'Italie, de Dalmatie et de Grece, rom. I. p. 437.

e) opusculis sacris p. 162.

f) effata cum laudatorum; tum aliorum auctorum collegit PETRVS KINGIVS bist. symboli apostolici, p. 10. sq.

d) adnotat. ad apocalypsin cap. XIII. v. 16. rom.

tiendi, causam inuenisse se, credat. Con-
fessiones enim fidei, postquam homines in
doctrinae caelestis capitibus dissentire coepe-
runt, vel ideo conditae sunt, vt, qui inter
se conuenirent, iisdem, quasi signo quo-
dam, se a reliquis aliter sentientibus distin-
guerent, et vt ex iisdem, cuius cuius coe-
tus esset, et ad quam quis partem staret,
cognosceretur.

II
DE
SYMBOLIS VETERVM
MILITARIBVS

SYMBOLS VETERVM
MILITARIVS

§. I.

QVI *Symboli* apostolici historiam cognitam sibi fecerunt, ac praefertim huius ex Graecia ad christianorum sacra deducti vocabuli usum et rationem sunt scrutati, hi sine omni dubio multa, animaduerterunt, a doctis viris excussa et disputata esse, quae rituum veterum aliquam poscere cognitionem, certe sine antiquitatis luce neque rite proponi; neque facile intelligi posse videantur. Neque vero non et hoc, arbitramur, iidem videre et cognoscere debuerunt, maximam rerum istiusmodi antiquarum partem, vnde dicti illius symboli historia illustratur, a scriptoribus istis etsi non penitus neglectam silentioque praetermissam, strictim tamen et saepe admodum leuiter pertractatam fuisse, cum propter ipsam instituti eorum rationem, quae in dicendo breuitatem poscere nonnunquam videbatur.

B

batur.

batur, tum quod sufficere nonnullis est visum, rem paucis verbis indicasse, eius vero explicationem, seu potius maiorem cognitionem priuatis lectorum studiis, vt haud raro fieri solet, relinquere. Quare, si ea antiquitatum capita, quibus dilucidari potest symboli apostolici historia, sigillatim proponerentur, rem a nobis suscipi, putauimus, neque inutilem, neque vulgarem, neque alienam ab ipso instituto, quod hanc nobis scribendi dedit occasionem. Quumque priore commentatione de sacris veterum fodalitatibus earumque symbolis disputauimus, haud inconsultum existimauimus, in praesenti *de symbolis veterum militaribus* quaedam commentari.

§. II.

QVOD argumentum vt potissimum a nobis eligeretur, fecere verba RVFFINI a), quibus causam monstrare voluit, quare professio fidei apostolica *symboli* nomen antiqua aetate acceperit. *Symbolum*, inquit, *graece indicium dici potest, - - indicium autem vel signum idcirco dicitur, quia illo tempore, sicut et Paullus apostolus dicit et in actis apostolorum refertur, multi ex circumcisis iudaeis simulabant, se esse apostolos Christi et lucri alicuius vel ventris graua ad*

a) in *Symb. apost.* §. 11. p. 565.

praedicandum proficiscabantur, nominantes quidem Christum, sed non integris traditionum lineis nuntiantes. Idcirco ergo istud indicium posuere, per quod agnosceretur is, qui Christum vere secundum apostolicas regulas praedicaret. Denique et in bellis civilibus hoc obseruari ferunt, quoniam et armorum habitus par et sonus vocis idem et mos vnus est, atque eadem instituta bellandi, ne qua doli subreptio fiat, symbola discreta vnusquisque dux suis militibus tradit, quae latine vel indicia nominantur, vel si forte occurrerit quis, de quo dubitetur, interrogatus symbolum prodat, si sit hostis, an socius. Fuit igitur, vt ex his verbis patet, nonnullorum opinio, symboli apostolici appellationem castrensem esse, ductam a symbolis, siue signis veterum militaribus, quorum ope milites se mutuo agnoscerent, et commilito obuius ab hoste et exploratore distingueretur. Iam vero, quatenam signorum horum olim fuerit ratio, haud immerito quaeri nobis posse, videtur.

§. III.

vt milites se inuicem in pugna agnoscerent, neque, nocturno praesertim tempore, commilitones vulnerarent aut socium trucidarent pro hoste, ne porro vigiles, in stationibus positi, ab exploratoribus circumue-

nirentur, signo quodam opus fuit, vnde indicium militi fieret, quocum sibi res esset, cum hoste, an fodali et amico. Signa vero ista fuere vocabula quaedam, aut perbreues sententiae, quas miles ex milite sibi obuio, si qua videbatur adesse fraudis suspicio, exquirere solebat, hoc nempe modo exploraturus, quem prae se haberet, cui se tuto confideret, aut in quem armata et hostili irrueret manu. Signorum horum rationem descripsit VEGETIVS b), cuius ipsa hic verba dabimus. *Tria inquit, genera, constat, esse signorum, vocalia, semiuocalia, muta. -- Vocalia dicuntur, quae voce humana pronuntiantur, sicut in vigiliis, vel in praelio, pro signo dicitur, ut puta: VICTORIA, PALMA, VIRTUS, DEVS NOBISCVM, TRIUMPHVS IMPERATORIS et alia, quaecunque voluerit dare is, qui in exercitu habet maximam potestatem. Sciendum tamen est, ista vocabula quotidie debere variari, ne ex usu hostes signum agnoscant et exploratores inter nostros versentur impune. Apud graecos eiusmodi voces, quibus tanquam signo quodam milites vterentur, συνθήματα vocantur, id quod ex APPIANO c), THVCYDI-*

DE

b) libr. III. de re militari, cap. 5. p. 65. scriptor. rei milit. edit. Vefal.

c) libr. III. ciuil. coll. IUSTO LIPSIUS excurs. ad libr. XIII. annal. TACITI, p. 203. edit. Paris.

DE *d*), DIONE CASSIO *e*), PAUSANIA *f*),
 ONOSANDRO *g*) aliisque constat. A IOSE-
 PHO *b*) *σημεία*, a latinis scriptoribus, nomi-
 natim a SVETONIO *i*), TACITO *k*) et VEGE-
 TIO *l*) *signa* dicuntur. SILIVS ITALICVS *m*)
 non sine caussa *tesserarum* ipsis nomen dedit:

- - - *discurrit tessera castris.*

Sic vero olim nuncupabantur, quoniam li-
 berae reipublicae temporibus voces eius-
 modi, quae signi loco in praeliis et excu-
 biis essent, a summo militiae duce tabellis
 inscribi, inscriptae tabellae tribunis tradi so-
 lebant, quorum erat, istas eo, quo debe-
 bant, perferre, aut saltem perferendas eo-
 dem curare *n*). Sub imperatoribus deinde

B 3

con-

d) *libr. VII. cap. 44.*
p. 474. edit. DVKERI.

e) *libr. XXXVIII. cap. 10.*
p. 534. libr. LIII. cap. 1.
p. 696. libr. LVIII. cap. 29.
p. 935. edit. REIMARI.

f) *Boeoticis, p. 302.*
g) *strategem. cap. xxv.*

Συνθήματα et *παγα-*
συνθήματα apud Grae-
 cos differebant. Illa
 voce, aut *tessera*, siue
 tabella quadam, haec ma-
 nu tantummodo daban-
 tur. Conf. HEINSIVS
ad Sil. Ital. VII. Punic.
p. 346. ed. DRAKEN-

BORCHII.

b) *libr. XVIII. ant.*
iud. cap. 2. p. 845. edit.
 Oxon.

i) *vir. Neronis cap.*
VIII. vit. Caligul. cap.
LVI. et LVIII.

k) *libr. XIII. annal.*
cap. 2. §. 5.

l) *libr. III. de re*
milit. cap. 5. p. 65.

m) *libr. VII. de bello*
Punic. v. 347.

n) confer. POLYBIVS
libr. VI. cap. 32. PATRI-
CIVS rei milit. rom. X.
sect. 14. STEWECHIVS not.
ad

consuetudo haec mutari coepit, ea quidem ratione, vt, quod olim signi loco tesseriis inscribi solebat, id voce tantum tribunis committeretur, ad eos, quorum id nosse, intererat, perferendum. Videntur tamen tribuni ea, quae ore summi ducis acceperant, ne quid memoria excideret, et omnis confusionis euitandae causa in singulares, quas secum ducere solebant, tabellas haud raro detulisse. Vnde saepe vnum signum et ore prolatum et litteris consignatum fuit, ore nempe ab imperatore, litteris a tribuno, penes quem erat, signum suo tempore postulare. Ac horum quidem signorum haud infrequentem mentionem in antiquis scriptoribus factam esse, videmus, ex quibus APPIANVM *o*), DIONEM CASSIVM *p*), PAUSANIAM *q*), IOSEPHVM *r*), SVETONIVM *s*), TACITVM *t*), SENECAM *u*) et VEGETIVM *x*) in praesenti nominasse, sufficiat.

§. III.

- ad Veger.* p. 133. *LI.* cap. 34. p. 1197.
PSIVS *libr.* v. *de milit. rom.* tom. III. *operum,* *q)* *Phocicis,* cap. I.
 p. 296. 297. *SCHELIVS* *iud.* cap. 2. *r)* *libr.* XVIII. *ant.*
ad Polybii castra, p. 190. *s)* *vita Claud.* cap.
 edit. Amstelod. XXXXII. *vit. Neron.* cap.
o) *libr.* II. et *libr.* III. VIII. *vit. Caligulae* cap.
ciuil. vbi multa de eius- LVI. et LVIII.
 modi signis. *z)* *libr.* XIII. *annal.*
p) *locis supra memo-* cap. 2. §. 5.
ratis. *Add. libr.* LX. cap. *u)* *de constant.* cap.
 16. p. 954. *libr.* LXXI. XVIII.

§. IIII.

VT vero signorum horum militarium rationem tanto melius intelligamus, haud absere erit, omnia ea, quotquot in priscis nos auctoribus legere meminimus, hoc loco commemorare, hocque facto, quid ex iisdem de eorum modo ac forma colligi queat, breuiter demonstrare. Troianorum tesseram Φοῖβος fuisse, auctor est EURIPIDES γ). Vtriusque Cyri aliquot signa conseruauit nobis XENOPHON ζ), qualia fuere: Ζεὺς σύμμαχος καὶ ἡγεμῶν, Ζεὺς σωτῆρ καὶ ἡγεμῶν, Ζεὺς σωτῆρ καὶ νίκη, Ζεὺς σωτῆρ Ἡρακλῆς ἡγεμῶν. Thessalorum tessera Αθηνᾶ Ἰτωνία, Phocensium autem Φῶκος fuit, vt ex PAVSANIA ζζ) liquet. APPIANO α) teste, Pompeiani in pugna Pharsalica INVICTVM HERCVLEM, Caesariani VENEREM VICTRICEM signi loco habuerunt. APOLLINIS nomine eam ad rem vsi sunt Augustus Caesar et Antonius β): VENERIS Iulius Caesar ε): LIBERTATIS et APOLLINIS Brutus

B 4

x) *libr. III. de re milit. cap. 5.*

γ) *in Rheso, v. 521.*

ζ) *Cyropaed. libr. III. p. 85. libr. VII. p. 174.*

libr. I. de exped. Cyri p. 264. libr. VI. p. 386.

ζζ) *Phocicis cap. 1.*

a) *libr. II. ciuil.*

b) *teste VALERIO MAXIMO libr. I. memorabil. cap. 5. §. 2. p. 53.*

c) *videatur DIO CASSIUS libr. XXXIII. cap. 43. p. 370.*

tus *d*): IOVIS, VENERIS et PRIAPI Caligula *e*). Nero OPTIMAM MATREM *f*), Antoninus Pius moriturus AEQVANIMITATEM *g*), Pertinax vocem MILITEMVS *h*) symboli loco dederunt. VEGETIVS *i*) in signis militari- bus vocabula: VICTORIA, PALMA, VIR- TVS, DEVS NOBISCVM, TRIUMPHVS IM- PERATORIS haud inusitata fuisse, refert. Raro videtur factum esse, vt integri versus signis militaribus adhiberentur. Illustre ta- men eius rei testimonium reliquerunt nobis de Claudio DIO CASSIVS *k*) et SVETO- NIVS *l*), imperatorem excubitori tribuno, signum de more poscenti, non temere aliud dedisse, quam versum hunc HOMERI *m*):

Aug^e

- d*) legatur IDEM *libr. annal. cap. 2. §. 5.*
 XXXVII. *cap. 43. p. 521.*
 coll. PLVTARCHO eius
vita, p. 995.
- e*) apud SVETONIVM
vir. Caligulae cap. LVI. et
 LVIII. collatis DIONE
 CASSIO *libr. LVIII.*
 p. 935. et SENECA *de*
constant. cap. XVIII. ex
 quibus intelligenda sunt
 ea, quae IOSEPHVS ha-
 bet *libr. XVIII. ant. iud.*
cap. I. p. 839. edit. Oxon.
- f*) quod etiam SVETONIVS confirmat *vita*
Neronis cap. VIII. suffra-
gante TACITO libr. XIII.
- g*) videatur IVL. CA-
 PITOLINVS eius *vir. cap.*
 XII. et in *vita Antonini*
philosophi cap. VII. tom. I.
script. hist. aug. p. 282.
 et 315.
- h*) apud IVL. CAPI-
 TOLINVM *vir. eius cap.*
 V. p. 541. *script. hist. aug.*
i) *libr. III. de re milit.*
cap. 5.
- k*) *libr. LX. cap. 16.*
 p. 954.
- l*) *vit. Claudii cap.*
 XXXII.
- m*) *odyss. π'. v. 72. et*
 Φ'. v. 133.

Ἄνδρ' ἀπαμύνασθαι, ὅτε τις πρότερος
χαλεπήνη,

ulcisci fas est, si quis nos laeserit ante.

Longe vero rarius fuit, militibus non verba dare, sed rem aliquam sine verbis signi loco iisdem praebere. Est vero aliquod eius rei exemplum apud POLYAENVM n), qui *Acuem ducem suis militibus*, narrat, dedisse *σύνθημα*, κτείνειν τὰς τὸ σύνθημα ἐρωτώντας, *signum*, vt *signum requirentes interficerent*. Quae omnia si rite inter se et, vt decet, conferuntur, haud obscure patebit, vsum horum signorum a graecis ad romanos peruenisse: signa ista admodum breuia et plerumque vnico, aut ad summum binis vel tribus vocabulis conclusa fuisse: adhibuisse romanos admodum frequenter nomina deorum, vel aliquid, vnde non triste omen, sed laetum augurium capere posset miles o).

§. V.

TRIA adhuc sunt, de quibus merito hoc loco dici nonnulla et commemorari possent. Primum enim quaestionem a nonnullis videmus adlatam, penes quem in exercitu fuerit, signa ista militibus dare, maxime quod priscorum scriptorum alii id officium tribunorum, alii, et rectius quidem, summi

B 5

ducis

n) *libr. i. strateg. cap.* o) *conf. STEWECHEVS XI. p. 29. ed. MASVICII. nor. ad Veget. p. 271.*

ducis, libera nempe republica consulis, postea caesaris augusti fuisse, scribunt. Deinde haud parum quoque de ipso usu horum signorum disputari posset, ac denique ostendi, qua ratione signa haec, ab imperatoribus prolata, per tribunos siue legionum praefectos ad infimum *ἔσφυρον* peruenerint. Verum augusti huius scriptionis limites, ut, quae dicenda restant, alio tempore expromamus, suadere hortarique videntur. Quae vero diximus, satis sufficiunt ad adsequendam eorum sententiam, qui apud *RUFFINUM* *symboli apostoloci* nomen ex castris romanorum in ciuitatem christianam deductum esse, arbitrantur. Signa nempe ista aiunt, symbola fuisse militum, quibus pronuntiatas, cognitum statim ac manifestum fuerit, ad quem quis in militia coetum, romanorum, an hostium, pertineret: eiusdem conditionis fuisse formulam illam fidei, cui *symboli apostolici* nomen datum fuerit: hanc signum quasi et symbolum militiae christianae fuisse, qua ii, qui seruatori nostro nomen dedere, ab eius hostibus, tam a plurium numinum cultoribus, quam a iudaeis sese distinxerint.

III
DE
SYMBOLIS VETERVM
GRAECORVM
CONVIVALIBVS

STADT- UND LANDESBIBLIOTHEK SACHSEN-ANHALT

UNIVERSITÄT SACHSEN-ANHALT

MAGDEBURG

§. I.

QVI graeci vocabuli *σύμβολον* in coetibus christianorum vsum ostendere, et, quare professionibus fidei id nominis datum olim fuerit, explorare, adgressi sunt, hi ex Graeciae potissimum populorum moribus et institutis ad expediendam hanc quaestionem haud parum expectandum esse subsidii, probe animaduverterunt: verum, si de diuersa significandi vi, quae huic vocabulo subiecta est, tum de eo potissimum quaeritur, quatenus ex illis praecipuam dederit occasionem, hoc vocabulum ad christianorum sacra, ad salutaris imprimis doctrinae capita traducendi, haud vnam ea de re sententiam fouere solent istius modi rerum scriptores. Sunt enim, qui, hanc adpellandi rationem a symbolis repe-

repetendam esse, opinantur, quibus vsae olim fuerint sacrae quaedam graecorum sodalitates. Alii in symbolis huius gentis militaribus reperiisse aliquid sibi visi sunt, vnde propter aliquam similitudinem ratio reddi queat huius vocabuli, in christianorum coetibus recepti, ad denotandam de rebus diuinis doctrinam, quam quisque illorum amplectatur. Ac de vtraque hac sententia copiosius alio nos diximus tempore, quum orationibus sollempnibus, ex LYNCKERIANO instituto in hac academia habendis, more consueto nobis esset praefandum.

§. II.

IAM vero alia accedit sententia, a qua ipsi nonnulli veteres scriptores haud prorsus sunt alieni, sic profecto comparata, vt aliquid poscere lucis videatur ex antiquitatibus, ad illustrandam symboli apostolici historiam. Eo vero redit illorum sententia. In vsu olim fuisse, aiunt, conuiuui genus, ad quod quisque conuiuuarum suam adtulerit *συμβολήν*, *collationem*: eandem rationem fuisse symboli apostolici: contulisse ad hanc fidei christianae professionem quemque Christi legatorum aliquod quasi dogma, quod, iunctum cum reliquis, postea constituerit fatis peruulgatam illam doctrinae apostolicae *ἐπιτομήν*, quae vulgo *symbolum apostolicum* dicitur.

eatur. Sic statuisse nonnullos, ex RVFINO a) haud obscure colligitur. *Symbolum*, is inquit, *graece dici potest collatio, hoc est, quod plures in vnum conferunt, id enim fecerunt apostoli in his sermonibus, in vnum conferendo, quod vnusquisque sensit.* Quo et referri posse videntur verba CASSIANI b): *symbolum ex collatione nomen accepit. Collatio autem ideo, quia in vnum ab apostolis domini, quicquid per vniuersum diuinorum voluminum corpus immensa funditur copia, totum in symboli colligitur breuitate.* Ac hi quidem esse aliquam existimant similitudinem symboli huius et symbolorum illorum seu *collationum*, vnde illud, de quo supra diximus, conuiuii genus adparatum olim fuerit. Itaque de *symbolis veterum graecorum conuiualibus* nonnulla in praesenti adferemus, de romanorum haud dissimili instituto alio tempore dicendi nobis erit occasio.

§. III.

FUIT olim haec in Graecia consuetudo, vt amici, animum iunctim exhilaraturi, commune quoddam conuiuium ἀπὸ κοινῆς instituerent, ad quod quisque conuiuarum suam *συμβολήν* ad instruendum adparandumque tale conuiuium conferre deberet. Consuetudo

a) *exposit. in symb.* b) *de incarnat. dom. lib. apost. §. 11. p. 565.* v. p. 127a.

tudo profecto antiquissima, ab HOMERI ducta temporibus, cuius verba c):

Τῆς δαίης, τίς δὲ ὄμιλος ὃδ' ἔπλετο; τί πτε
 δὲ σε χρέω,
 εἰλαπίν', ἢ γάμος; ἔπει ἐκ ἔρανος τάδε
 γ' ἐσίν.

ATHENAEVS d) illustraturus, et, quod vocabulorum δαίης, ἔρανος et εἰλαπίνη discrimen fit, ostensurus, ἐράνης fuisse, ait, τὰς ἀπὸ τῶν συμβαλλομένων εἰσαγωγὰς, hominum ad epulas, collata pecunia celebrandas, institutos conuentus, dictos ἀπὸ τῆς συνεργῆς καὶ συμφέρειν ἕκασον, ab eo, quod quisque ad eiusmodi epulas suam partem, siue τὸ ἐπιβάλλον ἑαυτῷ, vt HARPOCRATION e) ait, conferat, ἐρανιας vero vocatos esse, qui iunctim eiusmodi conuiuium instituerent. Quem quidem conuiuandi morem tam graeci firmiter tamque constanter tenuere, vt ad GELLII f) vsque aetatem Athenis traduceretur, qui se et alios, ad Taurum philosophum Atheniensem inuitatos, ne *immunes et a-symboli* venirent, coniectasse, narrat, non cupedias ciborum, id est, non symbolas con-

c) *odysf.* I. v. 225.

d) *dipnosoph. lib. VIII.*

cap. 16. p. 362.

e) *lexic. p. 24.*

f) *lib. VI. noctrium Ar-*

ticar. cap. 13. p. 364. ed. GRONOVII.

consuetas, sed argutias quaestionum. Ac horum quidem conuiuiorum duplex olim fuit genus, alterum aere a conuiuis collato, alterum ex cibis paratum et instructum, quos quilibet secum ad coenaculum asportauerat. Quae quidem fundamento suo haud carent, si veterum scriptorum ea de re verba curatius expenduntur. Quum enim omne id, quod quisque ad eiusmodi epulas conferebat, siue pecunia esset, siue cibi genus, *συμβολή ἀπλῶς* vocaretur, quum porro tale conuiuium, quod numerata pecunia, aequae ac illud, quod cibis congeffis ornari et adparari solebat, communi vocabulo *ἐράνος* diceretur, quum porro rationem *τῆς συμβολῆς* conuiualis aequae ac *τῆ ἐράνου* sic describunt veteres, vt vtroque vocabulo duplex aliquod conuiuii genus comprehensum olim fuisse, videatur, facile nos et satis manifeste ex hoc vtriusque conuiuii et modum, et discrimen colligi posse, arbitramur.

§. IIII.

DICEMVS primum de *ἐράνω* eiusque rationem explicabimus. Vocabulum ipsum, vt ex veterum scriptorum, DEMOSTHENIS imprimis, LYSIAE, ISOCRATIS, LIBANII aliorumque testimoniis, tum ex antiquis lexicorum auctoribus, HARPOCRATIONE, IUL.

C

POL-

POLIVCE et SVIDA constat g), primum quoduis collectae inter amicos genus designavit, siue illa ad subleuandam aliorum inopiam, siue alias ob causas institueretur; deinde vero eius vsus transit inprimis ad conuiuia illa, communi sumtu facta, de quibus adhuc loquuti sumus. Prius τὸ ἐράνῃς genus munus fuit et onus, posterius voluptatis potissimum et animi exhilarandi causa institutum est. De illo intelligenda sunt, quae ad haec ARISTOPHANIS h) verba:

οἷς ὑπὲρ ἐράνῃς τε καὶ χρεῶν πρόην ποτὲ
ἀπαντες, ἐξίσω παρήνεν οἱ φίλοι,

Scholiasies commentatur: ἔθος εἶχον τέλεσμά
τι

g) veterum scriptorum effata, quibus vocabulo ἐράνος modo haec, modo alia significandi potestas tributa est, nolimus ex aliis, qui hoc labore iam perfuncti sunt, conscribere. Qui scire et legere illa cupit, adeat VALESIVM ad Harpocrat. p. 32. 87. et 114. CHRISTIANVM ad Aristophanis *Lysistrat.* v. 652. p. 230. DVPORTVM ad Theophrastum *charact.* cap. I. CASAVBONVM ad *eumd.* cap. XV. FISCHERVM ad *eumd.* cap. I. RIGALTIVM ad

Artemidorum p. 8. HERALDVM *observat. et emend. cap.* 43. sq. SALMASIVM *obs. ad ius Attic. et Rom. cap.* 1. sq. et *libr. de vsur. cap.* 3. FABROTVM *refut. epist. Salmasii de mutuo, tom.* III. *thes. iur. rom.* p. 1353. SPANSIUM ad *Callim.* p. 706. interpretes POLLVCIS *onomast. libr.* VIII. *cap.* 13. p. 967. ed. HEMSTERHVISII, ALBERTI ad *Hesychium*, p. 1415. h) *acharn.* v. 615. p. 257. edit. KVSTERI.

τι εἰς τὸ κοινὸν δίδοναι, ὅπερ οἱ μὴ δίδόντες καὶ ἄτιμοι ἐνομίζοντο καὶ μετὰ βίας ἀπητάντο, tum ea, quae ex antiquo de comparatione diuitiarum et virtutis scriptore, TELES ipfi nomen fuit, adtulit STOBÆVS *bb*). Ac huius quidem ἐράνης, quod muneris loco dari colligique solebat, iidem duo fuerunt genera, alterum voluntarium, quo amici amico inopia laboranti opem tulerunt *i*), alterum, quod lege publica aut sodalitiū iure, quouis plerumque mense *k*) vel stato tempore, κατὰ τὴν τῆς περιόδου τάξιν, vt HARPOCRATION *l*) ait, cum egestatis subleuandae causa, tum ad alios vsus *m*) praestandum fuit, instituta collecta, cuius praefectus ἐραναρχὴς apud ARTEMIDORVM *n*) dicitur.

C. 2

§. V.

bb) *ferm.* XXII.

i) vnde SVIDAE p. 849. τὰ ἐν συλλογῆς εἰδὲς καὶ ἐράνιον, δῶρον ἐν συνεισφορᾷς, et ἔρανος THEOPHRASTO eleemosynae genus. Vide eius *characteres cap.* XV. XXII. et XXI. Hoc voluntarium ἐράνης genus ad elegantissimam metaphoram transfert THUCYDIDES *lib.* II. *cap.* 44. p. 124.

k) ἐνάσης μηνός SVIDAS

diferre ait voc. ἐραμισάμενος.

l) *lexico* p. 24.*m*) videatur SVIDAS voc. ἔρανος παππῶος *tom.* I. p. 894. edit. KVSTERI.*n*) ὄνειρονειτ. *lib.* I. *cap.* 18. Tale ἐράνης genus etiam apud veteres christianos in vsu fuit, quod PLINIUS docet *lib.* X. *epist.* 97. et TERTULLIANVS *apolog.* *cap.* 39. So-

§. V.

AB his ἐράνοις diuersi erant ἔρανοι conuiuales, quos scholiastae et lexicographi veteres, in illis interpretes HOMERI o) et ARISTOPHANIS p), in his HESYCHIVS, SVIDAS, HARPOCRATION ET POLLVX ad vnum omnes dicunt fuisse δειπνα ἐκ συμβολῆς, τὰς ἐκ κοινῆ ἐστίασεις, δειπνα ἀνὰ μέρους, τὰς ἀπὸ κοινῆς συμβολῆς καὶ δαπάνης πολλῶν τινῶν γινόμενας ἐνωχίας cet. ATHENAEVS q) ἐράνας dicit τὰς ἀπὸ τῶν συμβαλλομένων εἰσαγωγὰς, illosque addit sic vocatos esse ἀπὸ τῆ συνερᾶν, quod, quid sit, cognatum vocabulum ἐξερᾶν, apud oratores graecos haud infrequens, declarare videtur, quibus ἐξερᾶν idem est ac τὸ eiicere latinorum, vnde τῶ συνερᾶν coniiicendi notionem subiectam fuisse, facili coniectura diuinare licet. Ἐισαγωγὰς vocat Athenaeus ἐράνας, pro quo legendum forte esse συναγωγὰς, suspicatus est CASAVBONVS r),

maxi-

lebant etiam postea tenuissimae fortunae homines sodalitiū Φρατρίδας genus inter se contrahere, opeque eiusmodi ἐράνας communi victu frui. Patet id ex CHRYSOSTOMO homil. xi. ad pop. Antioch. p. 153. Ἄλογοι ἐράνισαι fuerunt, qui ad ἐράνον non soluebant,

quod soluere promiserant. Vid. HARPOCRATION

p. 24.

o) Odyss. A. v. 226.

Odyss. Λ. 414.

p) Lysistrat. v. 652.

p. 556.

q) diptosoph. libr. viii.

cap. 16-

r) animaduers. in Athen.

p. 630.

maxime quod ATHENAEVS paullo infra το συνάγειν ἀπὸ συμβόλων aliquoties vsurpauit. Verum obstat codicum consensus, vno quasi ore εἰσαγωγὰς legentium, tum et ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ s) auctoritas, quem ATHENAEI t) Iocum tum, quum τὰς ἀπὸ τῶν συμβαλλομένων εἰσαγωγὰς esse scriberet περιφρασι vocabulorum αἱ συμβολαὶ et αἱ συμποσιακαί, δηλαδὴ, ante oculos habuisse, ipsa verborum συναφεια et omnes rationes ostendunt. Idem confirmat scholiastes ARISTOPHANIS, qui ad poetae sui verba u):

τὸ ἔάνε γὰρ μοι μέτεσι - - -

itidem ATHENAEVM legisse inque mente habuisse videtur. Is vero, ἀλλαχῆ, inquit, ἔρανος καλεῖται ἢ ἀπὸ τῶν συμβαλλομένων εἰσαγωγῇ, tum addit, ἔτερον συναγωγῇ, haud obscuro, ni fallimur, indicio, binis his vocabulis εἰσαγωγῇ καὶ συναγωγῇ interdum eandem significandi vim olim datam fuisse. Iam vero, quid illud sit, quod veteres τὴν ἀπὸ τῶν συμβαλλομένων εἰσαγωγῇ dixere, idem iste scholiastes docet, si verborum, quae ex ipso dedimus, cum antecedentibus συναφειαν curate expendimus. "Ἐρανος inquit, ἢ ἀπὸ κοινῆς συμβολῆς καὶ δαπάνης πολλῶν τιῶν γινομένη εὐωχία. ἀλλαχῆ ἔρανος καλεῖται

C 3

s) ad HOMERI Odyss. cap. 16.

A. v. 225.

u) Lysistr. v. 652. p.

t) libr. VIII. dipnos. 556.

λέϊται ἢ ἀπὸ τῶν συμβαλλομένων εἰσαγωγῇ,
 ex quibus verbis duplex illud ἑράνα genus,
 alterum quod aere, alterum quod cibo col-
 lato institutum fuit, haud obscure cognosci-
 tur. Aperte enim distinguit τὴν ἀπὸ κοινῆς
 συμβολῆς καὶ δαπάνης γνωομένην εὐωχίαν ab
 ea, quam τὴν ἀπὸ τῶν συμβαλλομένων εἰσα-
 γωγῇ adpellat. Per illam, vt omnes ratio-
 nes ostendunt, conuiuium intelligit, quod,
 collato aere, communi inter conuiuas et ae-
 qua parte distributo sumtu, per hanc id,
 quod congestis a quolibet conuiuarum cibus
 instructum fuit. Vnde egregie illustrari
 possunt verba HESYCHII x): ἑρανον -- ἢ ἀνὰ
 μέρος δαῖπνον. ἢ ἐκ συμβολῆς δαῖπνον, in qui-
 bus, quis non videt, duplex ἑράνα genus
 a se inuicem distingui, ἑρανον enim esse aut
 coenam ἀνὰ μέρος, aut coenam ἐκ συμβολῆς,
 illam, ad quam quisque aliquam partem, id
 est, cibi aliquod genus, secum adtulerit,
 hanc, ad quam *collatio*, pecuniae nempe, sic
 enim hoc loco *συμβολή* interpretanda est,
 facta a conuiuis fuerit. Haec quum ita sint,
 facile iam erit perspicere, quid δαῖπνον grae-
 corum *συναγωγῆμον* fuerit, cuius veteres poe-
 tae aliquoties mentionem fecerunt. Ipse
 ATHENAEVS y) hanc quaestionem in me-
 dium adduxit, et ad ALEXIN ac EPHIPPVM
 pro-

x) p. 1415. edit. AL- y) lib. VIII. cap. 16.
 BERTI.

prouocauit, quorum ille in Φιλεάλω, hic in Geryone suo de hoc conuiuio genere cecinit. Putat vero ATHENAEVS, vt ex eius verbis haud obscure colligitur, in δείπνω συναγωγίμω adlatos esse cibos iam paratos, non, vt in aliis, pecuniam pro coquo, qui pararet. Prouocat enim non solum ad alium apud ALEXIN locum: ἤξω, φέρεσα συμβολὰς τοίνυν ἅμα, *veniam, et tecum adducam simul symbolas*, sed etiam, ne quis forte per symbolas pecuniae partem intelligat, apud Archiuos, ait, συμβολὴν etiam in συμποσίαις, in computationibus, vsu receptam fuisse, ad quas olim non vina, sed pecuniam ad cellas vinarias secum adtulerunt compotores.

§. VI.

HAEC de ἐράνω. Id quod ad hunc instruendum conferri a quouis conuiuia solebat, συμβολὴ dicebatur, siue de pecunia ad praeparandas epulas, siue de cibi genere, quod quisque adferret, pactum antea esset. EUSTATHIUS 2) posterius συμβολῆς genus, quod in rebus cibariis positum fuit, in mente videtur habuisse, quum τὰς ἀπὸ τῶν συμβαλλομένων εἰσαγωγὰς scriberet esse περιφρασῶν τῶν αἰ συμβολαί. Prioris vero generis,

C 4

2) ad Iliad. A. v. 225.

ris, siue *συμβολῆς* nummariae, DIPHILVS poeta apud ATHENAEVM a) fecit mentionem. Cuius verba etsi obscuritate laborare, neque ab omni librariorum vitio immunita haud immerito visa sunt CASAVBONO b), hoc tamen luculenter declarant, solitos fuisse iuvenes cum coquo de eiusmodi conuiuio communi pacisci, eiusque adparatum ipsi numerata pecunia committere. Ac id quidem ex poeta haud obscure patere, ipse CASAVBONVS vidit, quum mentem poetae, quantum ex eius verbis certo cognoscere licet, per *περίφρασιν* hoc fere modo exprimere studuit: ait apud poetam coquus, *si qui adolescentes, cupientes ex symbolis una esse, coeant, et pecunia, vel annulo, vel alia quare, loco pignoris in vas aliquod coniecta, eant deinde per forum et clamant: quis est, qui tenuem coenam parare velit: ego istos clamare sino, neque iis operam meam loco.* Quae omnia utcunque se habeant, ex iis, quae iam de *συμβολαῖς* diximus, hoc est certissimum, et RVFINVM et CASSIANVM c) oscitantia lapsos esse, quod a collatione siue *ἐπὶ τῆς συμβολῆς* symboli apostolici nomen deducendum esse, existimarunt. In mentem enim ipsis discrimen illud merito venire debebat,

a) *libr. VII. dipnos. p. 520.*

cap. II, p. 297.

c) *locis supra memo-*

b) *adnimadu. in Athen. ratis.*

bebat, quod veteres graeci inter τὴν συμβολὴν et τὸ σύμβολον fecerunt. Quod ut eo melius intelligatur, hoc potissimum tenendum est. Si conuiuium tale aere conferendo, sed nondum adhuc collato, adparandum erat, solebant illi conuiuiae, cui epularum adparatus commissus fuerat, pignoris loco aliquid, inprimis vero annulum, dare. Id pignus, siue annulus esset, siue alia res quantiuis pretii, vocabatur σύμβολον, quod reddebatur, data συμβολῆ d). Σύμβολον igitur pignus fuit τῆς συμβολῆς siue *collationis*, ad conuiuium adparandum praestandae, symbolum vero apostolicum non, ut Rufinus et Cassianus credunt, a *collatione* siue ἀπὸ τῆς συμβολῆς, sed a vocabulo σύμβολον nomen suum accepit.

d) videatur TAVEMAN- ET CASAVBONVS animadu-
NVS not. ad Plaut. p. 957. in Arhen. p. 224.

debet quod veritas dicitur in
 Quod ut co
 melius intelligatur hoc postquam recep-
 tum est ad rationem et sic continet
 ob id non habet aliam causam, sed
 est, sicut in illi commentis, cui quidam
 adhibere committitur, pignoris loco
 aliquid, ut minus vero manifestum daret. Id
 pignus, sine annis, est, hoc sicut
 quantum pignus, vocatum est, quod
 reddere, hoc pignus, dicitur
 igitur pignus sit in eadem, sine
 ut, ad rationem adhibere, pignus
 pignus vero pignus non, ut
 non de causis, sed in ratione, sine
 est, sed pignus, sed pignus pignus
 non, non pignus pignus

d) videri tamen, et pignus
 non ut pignus pignus pignus

IIII
DE
SYMBOLIS VETERVM
ROMANORVM
CONVIVALIBVS

III
DE
SYMBOLIS VETERVM
ROMANORVM
CONVIVATIBVS

§. I.

SVPERIORE commentatione eorum
sententiam excussimus, qui sym-
boli apostolici denominationem
a quodam conuiuandi ritu apud veteres de-
ducendam esse, arbitrantur. Sunt nempe,
qui apud graecos et romanos vsitatum olim
conuiuii genus, ex conuiuantium symbolis
paratum, occasionem, huius vocabuli eam ad
rem traducendi, proximam dedisse, arbitran-
tur. Coiuisse amicos, aiunt, dedisse quemlibet
suam *συμβολήν*, ex his *συμβολαῖς* vnam coe-
nam factam, haud absimilem fuisse rationem
symboli apostolici, quemlibet legatorum ser-
uatoris contulisse aliquid ad peruulgatam
illam christianae fidei professionem, cui *sym-
boli apostolici* nomen fuerit adsignatum. Ob-
seruauimus simul, in hac sententia fuisse RV-
FINVM et CASSIANVM, vtque ratio huius
conuiuandi generis tanto melius pateret, de
sym-

symbolis veterum graecorum conuiualibus nonnulla in medium adduximus. Iam ut coeptam telam pertexamus, *de veterum romanorum symbolis conuiualibus* nonnulla ex priscis eorundem scriptoribus adnotabimus.

II.

HUIUS conuiuii generis in scriptoribus romanis saepius facta est mentio. Apud PLAVTUM a) *symbolarum collatores* forum in primis piscarium, in quo, praeter pisces, alia esculenta venalia fuere, frequentare dicuntur. Vocat vero *collatores symbolarum* poeta, qui ad coenam, communi sumtu parandam, consociare se ibi, et quae ad eam necessaria erant, collecta pecunia, emere statim solebant. Hi conferebant *symbolas*, id est, tantum quisque pecuniae, quantum pro portione requirebatur ad eiusmodi commune instituendum conuiuium. Alio loco b) seruus:

*amicam ego habeo ancillam, eo condixi in
symbolam*

*ad coenam, ad eius conseruum Sagarinum
Syrum*

eadem

a) *Curcul. act. IIII.* b) *Strich. act. III. I.*
scen. I. v. 13. v. 26. et 38.

*eadem est amica ambobus, riuales fumus
 — — — eadem symbolam
 dabo et iubebo ad Sagarinum coenam coqui
 aut egomet ibo atque obsonabo obsonium
 atque id ne vos miremini, homines seruulos
 potare, amare atque ad coenam condicere,
 licet hoc Athenis nobis.*

Vtitur vocabulo *condicere* idque ad eiusmodi conuiuiorum genus transfert, alias de iis tantummodo vsitatum, qui inuitati, se venturos et apud alterum coenaturos esse, promittunt ac declarant. Neque vero hoc quempiam offendere debet, quod in hac plautina tragoedia scena Athenis esse fingitur, quasi in hoc effato Atheniensium, non Romanorum ea in re mores et instituta exprimerentur, inprimis, quum additum legatur: *licet hoc Athenis nobis*. Ipsa enim haec verba declarant, non ipsam rem et consuetudinem, collecta pecunia conuiuandi, fuisse romanis inusitatam, sed hoc mirum forte videri, quod ipsi adeo serui Athenis eodem modo, quo Romae ditiores et homines ingenui, coire seque, communi coena parata, oblectare nonnunquam genioque indulgere soleant. Et qui potuisset ipse poeta in hoc versu c)

*sine meo sumtu paratae iam sunt scapulis
 symbolae,*

ipsum de hoc conuiuui genere vsitatum vocabu-

c) *epidic. act. 1. scen.2. v. 22.*

cabulum tam lepide et iocose traducere ad ferui plagas, quas plures lorarii in eius tergum conferre debebant, nisi res ipsa iam tum Romae satis cognita et in usum communem recepta fuisset.

§. III.

PLAVTO adiungimus TERENTIUM *d*), qui etsi adolescentulos suos in Athenarum portu Piraeo coemere facit, quicquid ad eiusmodi coenam, conuiuantium symbolis faciendam, necessarium videbatur, loquitur tamen, ut omnes rationes ostendunt, ea de re sic, ut rem Romae satis vulgarem et cognitam proponere videatur:

*heri aliquot adolescentuli coimus in Piraeo
in hunc diem ut de symbolis essemus.
Cbaeream*

*cè rei praefecimus, dati annuli, locus,
tempus constitutum est,*

in quibus verbis hoc probe debet animaduerti, loquendi formulam, *de symbolis esse*, idem significare, ac coire ad coenam ex symbolis, siue collecta pecunia institutam, poëtam vero ideo Piraeum nominasse, quod ibidem, uti Romae in foro piscario, non solum pisces, sed etiam ostrea, muraenae aliaque gulae oblectamenta, nauibus aduecta, venditari quotidie fere solebant. Ipsi autem

d) Eunuch. act. III. scen. 4. V. I.

autem instituendo conuiuio praeficit Chae-
ream, more et in Graecia, et, vt videtur,
Romae vsitato, quo ab his, qui de symbo-
lis esse et coenare iunctim volebant, vni so-
daliū totum hoc negotium commissum
ipsique mandatū fuit, vt a quoque conui-
uantium pecuniam exigeret, aut arrhae lo-
co annulum vel aliud quid iusti pretii dari
sibi, dein apud coquum ex collato aere coe-
nam adparari curaret. Vnde intelligitur
illud TERENTII: *dati annuli*. Aliud eius-
dem poetae de his conuiuiorum *συμβολαῖς*
testimonium in Andria *e)* habetur, vbi Chry-
sidem, Simo ad Sossiam ait, symbolam de-
disse ac coenauisse. Recte vero coenauisse,
ait, quod ex eiusmodi symbolis coenae,
non prandia more consueto parari solebant.

§. IIII.

EIVSDEM consuetudinis mentionem quo-
que fecit CICERO *f)*, qui id ipsum, quod
Graeci, cum Graecis PLAVTVS et TEREN-
TIVS *συμβολήν*, *collectam* adpellauit, et per-
quam scite ad ea, quae sermocinantium ami-
corum quisque ad colloquium confert, tra-
duxit. Quum enim apud illum Crassus Cae-
saris de iocandi genere sententiam rogasset,
ego vero, inquit, *quoniam collectam a con-*

D
uiuia,

e) act. 1. scen. 1- v. 60.

f) libr. 11. de orat. cap. 57.

uina, Crasse, exigis, non committam, ut si defugerim, tibi caussim aliquam dem recusandi. Ad quae verba TURNEBVS g) collectam hanc, de qua CICERO, collationem esse, quae a conuiujs in coenam aut prandium conferatur, siue pecuniaria sit, siue penuaria. Ac de prandio quidem nusquam me legere quid memini apud latinos auctores, fuisse id ex symbolis amicorum institutum. Neque etiam hoc multam habet veritatis speciem, maxime quod meridiano cibo admodum tenui et modico contenti fuere plurimi romanorum, lautius et largius vesperino tempore epulandum esse rati. Neque hoc satis expeditum esse videtur, apud romanos *συμβολάς* eius generis vel pecuniarias, vel penuarias fuisse. De Graecis hoc satis constat, id quod alio loco demonstrauimus, aliud huiusmodi conuiujs genus apud ipsos ex comportatis cibis, aliud ex collecta pecunia institutum fuisse, de romanis vero hoc non item, apud quos non nisi vocabulum illud *μέσον*, *συμβολή* legitur, de utroque alias conuiujs genere adhiberi solitum. Ex ipsis vero, quae in medium attulimus, priscorum scriptorum testimonijs, conuiuia, vti TURNEBVS ea vocauit, *pecuniaria* Romae imprimis in vsu fuisse videntur, de *penuarijs*, quoad nos quidem scimus,

g) libr. III. aduersar. cap. 6,

mus, vix vllum reperire licet testimonium. Neque hoc facile ex GELLII *b)* effato demonstrabitur. Eum enim non de eo, quod Romae, sed quod Athenis vsitatum fuit, loqui, ipsa eius verba manifeste declarant. *Factitatum*, inquit, *hoc Athenis est, qui erant philosopho Tauro iunctiores. Quum domum suam nos vocaret, ne omnino, vt dicitur, immunes et asymboli veniremus, coniectabamus ad coenulam non cupedias ciborum, sed argutias quaestionum.*

§. V.

QVAE quidem veterum auctorum testimonia si rite inter se comparantur, haec potissimum de romana illa, communi sumtu conuiuandi, consuetudine ex iisdem efficere licet. Satis cognita et vsitata apud ipsos fuisse videntur huius generis conuiuia. Parata vero ex eiusmodi symbolis non prandia sunt, sed, vt maxime probabile est, coenae, si illud, rarissime certe hoc factum esse videtur. Instituta eadem sunt Plautino certe tempore a ciuibus ingenuis et honestioris conditionis, minus vero, vt Athenis, a viliori quoque hominum sorte. Conuiuuiis his vt plurimum graecum *symbolarum* nomen Romae datum, hoc vero in codicibus Terentii et Plauti saepe cum altero *symbolorum*

D 2

*symbolorum**b) libr. 17. noct. Attic. cap. 13.*

bolorum permutatum fuit. Factum vero id est non solum in omnibus fere supra a nobis adlatis utriusque scriptoris testimoniis, ut HENRICVS STEPHANVS i) probe iam obseruauit, sed etiam in libris manu exaratis GELLII, inque his eius verbis k): *tales apud Taurum symbolae, taliaque erant secundarum mensarum, ut ipse dicere solitus erat, τραγῆματα*, quae librariorum nonnulli, incuria aut inscitia, mutantes, *talia* posuerunt *symbola*. In quem errorem tanto facilius incidere potuerunt, si verum est, quod Stephanus coniicit, in nonnullis exemplaribus eos forte reperiisse *talia* fuerunt *symbolae* ceter. quam quidem lectionem haud incommode vel ideo admitti posse, quilibet videt, quod vocabulum hoc in neutro positum, ea, quae antecesserunt, iunctim in se comprehendit, *ἐνδραμήματα* nempe illa, quorum aliquot insignia exempla ex Tauri aedibus secum adtulerat litterisque mandauerat GELLIVS.

§. III.

Ac hanc quidem utriusque vocabuli confusionem hoc potissimum loco notare, tanto magis nostrarum esse partium duximus, quominus ab eodem errore immunes ac liberi sunt

i) *de abusu graecae linguae*, p. 4. 19. k) *libr. VI. cap. 13. ad fin.*

sunt doctores christiani, tum, quum rationem, quare professio illa fidei antiquae christianae *symboli apostolici* nomen acceperit, ostendere volunt. Sic enim diserte AVGVSTINVS: *symbolum comprehensio est fidei nostrae atque perfectio, simplex, breue, plenum, vt simplicitas consulat audientium rusticitati, breuitas memoriae, plenitudo doctrinae.* Quod enim graece *symbolum* dicitur, latine *collatio* nominatur, *collatio* ideo, quia *collata* in vnum totius catholicae legis fides, *symboli* colligitur breuitate. Eodem fere modo, vt iam alio loco obseruauimus, RVFINVS *m)*: *symbolum graece dici potest collatio*, et CASSIANVS *n)* *symbolum ex collatione nomen accepit.* Quis bonos illos scriptores vocabula *symbolum* et *symbola*, siue Graecorum *συμβολήν* et *σύμβολον* inter se confudisse, haud videt? *Symbola* est id, quod quisque conuiuantium ad eiusmodi communi sumtu instituendum conuiuium confert, siue pecuniae summam, siue cibi genus, ἀπὸ τῆς συμβάλλειν, *coniicere.* Vnde *collationis* vocabulum apud AVGVSTINVM, RVFINVM et CASSIANVM non exprimit Graecorum *σύμβολον*, sed *συμβολήν.* Τῆς *συμβόλης* contra longe alia fuit ratio. Si enim inter amicos de eiusmodi conuiuium pactum

D 3

ctum

m) exposr. in Symbol. apostol. §. 11.

n) de incarnat. domini lib. v. p. 1272.

ctum et dies, quo conuenirent, praefitutus fuerat, solebant foederis huius conuiuialis focii vel statim id, quod quisque debebat soluere, vel pignus quoddam, annulum imprimis, ne fidem datam fallerent, relinquere. Id quod quisque ad hoc conuiuium pro portione conferebat, *συμβολή*, pignus contra, qualecunque esset, *σύμβολον* dicebatur. Itaque τὸ σύμβολον non nisi pignus τῆς συμβολῆς fuit. Probe hoc discrimen, quod supra laudati ordinis sacri patres neglexere, vidit et animaduertit non solum HENRICVS STEPHANVS o); sed etiam CASAVBONVS p), FRID. TAUBMANNVS q) aliique plures. Ex quo supra in medium adlata TERENCEII r) verba facillimo quisque negotio intelliget. Coeunt apud ipsum adolescentuli aliquot in Piraeo, vt de symbolis sint, siue vt communi sumtu parata coena, data a quolibet *συμβολῆ*, sese oblectent. Verum tum *συμβολή* ante non exigitur, Chaereas praeficitur huic negotio, *dantur annuli*, ac hi quidem sunt, qui, quum pignoris loco dantur, τῶν συμβόλων nomen in prisca scriptoribus habent.

o) de abusu linguae grae-
cae loc. mem.

q) not. in Plaut. p. 957.

r) eunuch. act. III. sc.

p) animadu. in Athen. 4. v. I.
p. 224.

V
DE
SPONSIONVM
SYMBOLIS
APVD VETERES

SPONSIONVM

SYMBOLIS

APVD VETRES

§. I.

VOCABVLVM σύμβολον in graecis pariter ac latinis scriptoribus haud raro ibi vsurpatum cernimus, vbi de pactis et sponfionibus sermo est, aut de promissis, si horum fidem symbolis firmare, necesse fuit visum. Videmus simul in his veterum auctorum locis, ratione verborum συναφείας habita, vocabulum hoc ea omnia complexu suo tenere, quae arrhae loco a promittente aut sponse tradī et exhiberi solent, ne sponfioni securitas, aut promissioni desit fides. De pactis et sponfionibus res satis nota est, eum, cui in his aliquid promissum fuerat, a promittente, antequam id, quod erat pactum, praestaretur, arrham, siue, vti vocabatur, symbolum accepisse, annulique vsū eam ad rem omnium olim fuisse frequentissimum. Cuius rei testem PLINIVM a) habemus. Cele-

D 5

bratior

a) lib. XXXIII. histor. nar. cap. 6.

bratior, inquit, *usus* (annuli) *cum fenore coepisse debet. Argumento est consuetudo vulgi, ad sponsiones etiamnum annulo exsiliante, tracta ab eo tempore, quo nondum erat artha velocior.* Vnde factum, ut annulo per eminentiam *συμβόλη* nomen daretur, id quod eiusdem scriptoris verba luculenter confirmant *b)*: *quamquam et de nomine ipso ambigi video, Graeci a digitis adpellauere, apud nos prisca unguulum vocabant, postea et Graeci et nostri symbolum.* Cum quibus comparari debent illa *THEOPHRASTIC)*: *τάπτασι δὲ τινες καὶ τὸν ἀρραβῶνα πόσον δεῖ δίδοναι, πρὸς τὸ πλῆθος τῆς τιμῆς μερίζοντες, ἀτοπον γάρ, εἰν δακτύλιον δὴ τῶν δέκα ταλάμων,* quae verba satis superque non solum ea confirmant, quae iam ex *PLINIO* de annulis probauimus, sed etiam hoc nobis videntur declarare, rationem in his sponsionibus ipsarum rerum earumque pretii fuisse habitam, ne annuli et rerum pactarum pretia nimis essent disparia. Qua in re caupo-nes et tabernarii imprimis videntur sibi prouidisse, ne, quum parata pecunia praesto haud esset, acceptorum summa, pignoris, annulorum nempe, pretium superaret. *Eo refe-*

*b) libro laud. cap. 4. CASAVBONVS animaduers.
c) fragm. de forma et in Athenaeum, p. 225.
iure contractuum. Conf.*

referenda esse duco verba ARISTOPHANIS apud ATHENAEVM d): ἐν τῷ ἀπευγλανκομένῳ σύμβολα τις ἀπαιτέμενος φησι cet. σύμβολα γερὸ ἀπαιτεῖσθαι dicitur is, qui soluto debito, pignus reddi sibi postulat, quod ille apud comicum facit, postquam coquus, omnia, quae adposita fuerant, cum tabula et calculis in rationem induxerat.

§. II.

si annuli haud sufficerent, alia, quae pretio rei pactae responderent, arrhae loco data, quibus etiam τῶν συμβόλων nomen tributum esse, legimus, nominatim apud LYSIAM oratione de Aristophanis pecuniis: ἐλαβε σύμβολον παρὰ βασιλέως τῆ μεγάλης Φιάλης χειροῆς cet. Ac talia quidem σύμβολα securitatis causa data sunt, vt, quum sponsor fidem falleret, neque promissis faceret satis, alteri fraudationis causa pignore satis cautum esset. Aliud autem quodammodo symbolorum eiusmodi genus fuit, quum is, qui aliquid promiserat, non tam securitatis causa paris pretii pignus tanquam symbolum daret, sed rem saepe nullius aut certe vilissimi pretii, vt symbolo hoc dictorum quasi veritas verborumque fides confirmaretur, vel vt tale symbolum signum esset

d) *libr. III. dipnosoph. cap. 31. p. 117.*

esset rei, de qua bini vel plures inter se conuenierant. PLAVTVS e):

*ea caussa miles hic reliquit solum,
expressam in cera ex annulo suam ima-
ginem,*

*ut qui huc adferret eius similem solum,
cum eo simul me mitteret.*

Similem solum ait, nam veteres solum et solum dixere, ut grammatici docent.

Alibi idem poeta f):

*eo praesente homini extemplo ostendit
solum*

quem tute dederas ad eum, ut ferret filio.

Symola autem eiusmodi erant vel imagines, cerae ex annulis impressae, ut paullo ante ex Plauto vidimus, vel tesserae, quibus, ut recte ad nostrum locum monet TAUBMANNVS, tanquam syngraphis in pactis et promissionibus uti solebant veteres. Vnde ISIDORVS g) de eiusmodi tesseris, *veteres*, inquit, *quando aliquid sibi promittebant, stipulam tenentes frangebant, quam iterum iungentes sponsones suas agnoscebant.*

§. III.

AD hoc vero solorum genus tesseras non solum ludorum publicorum, sed etiam frumen-

e) *pseudol. act. I. scen. 3. v. 29.*

i. v. 53.

g) *lib. v. cap. 24.*

f) *Bacchid. act. II. scen.*

frumentarias et panarias sub imperatoribus romanis summo iure referendas esse ducimus. Solebant imperatores ad sumtuosissimos ludorum adparatus dona quoque et munera adiungere. E loco nempe theatri superiore in populum tesserae lignae spangebantur, in quibus scripta erant vestium, aureorum et argenteorum vasorum, equorum, vehiculorum, mancipiorum idque genus alia nomina vel signa. Iactas tesseras populus auide rapuit et, quod quisque in tessera habebat, signum, id dono accepit ab imperatore, ceruum, si cerui, equum, si equi, vas aureum, si vasis aurei symbolum in tessera expressum erat. De qua consuetudine multa apud SVETONIUM, DIONEM et scriptores historiae augustae, cum quibus ex recentioribus scriptoribus, praeter alios, ARGOLVS *b*), BVLENGERVS *i*), PIGNORIVS *k*), TOMASSINVS *l*), RADERVS *m*) sunt comparandi. Qui iussu imperatoris munera ipsa ad tesseras distribuebant, *tesserarii* dicti, vt ex hac inscriptione apud GRVTERVM *n*) patet:

SYM-

b) in PANVINIVM edit Patav.

de ludis circens. p. 80. edit, Patav.

i) *de venat. circi*, cap. XXVIII.

k) *de feruis*, p. 155.

l) *de tesseris boisp.* cap. XVI.

m) *in Marrial.* p. 606.

n) p. IOLXXXXVIII, 7.

SYMPHORO
 TESSERARIO
 SER. CAESARIS
 DE. DOMO. GELO
 TIANA. FECIT
 PHILODESPOTVS
 EX. HERMAEO
 F R A T R I B. M.

Ab his tesserae siue symbolis, tesserae *frumentariae* et *panariae* debent distingui, quae et *κάλαιμοι*, *καλάμια* olim sunt nuncupatae. Glossae veteres: *tessera*, *κύβος*, *σύντομον*, *σύμβολον*, *κάλαιμος*, cet. Harum tesserarum ope frumentum et panes sub imperatoribus inter milites et pauperes diuisi, vsque ad Valentinianum et Valentem, qui titulum aeneum in gradibus figi iusserunt, in quem panis mensura et nomen percipientis incidi debuit, vt ex *leg. V. cod. Theod. de annonis ciuicis et pan. grad.* patet o).

§. IIII.

HAEC et alia eius generis symbola non ideo data, vt is, qui ea acciperet, haberet aequalis pretii pignus, quemadmodum supra in alio symbolorum genere vidimus, sed vt iisdem promissionis veritas tantummodo confirmaretur. Qua in re egregius THEO-

P H R A -

o) de his tesserae frumentariis legendus est SAL- MASIVS *ad Vopisc. Aurel.* p. 502. sq.

PHRASTI locus nobis venit in mentem, de quo ideo nonnulla hic monenda esse ducimus, quoniam, nostra quidem sententia, aliquid adhuc lucis videtur desiderare. Ὁ ἀπονενοημένος, inquit, τοιαύτός τις, ὅς οὐ μόνον ταχὺ - - - καὶ ἐν θάυμασι δὲ τὰς χαλκῆς ἐκλέγειν, καὶ ἕκαστον παριών, καὶ μαχεσθαι τοῖς τὸ σύμβολον φέρειν, καὶ προῖκα θεωρεῖν ἀξίῳσι. Loquitur de ἀπονοίᾳ, siue de eo misero hominis statu, qui omni rerum meliorum exspectatione priuatum destitutumque se videt, et quem talis desperatio, cum praua viuendi consuetudine coniuncta, eo adducit, vt nullo honestatis, verecundiae, pudoris et religionis sensu amplius tangatur, quiduis audeat, inque rebus, quamuis fordidissimis, haud erubescat, nil sibi, ratus, vel ad melius vitae genus prodesse, vel ad iniquioris fortunae, quae immineant, tela auertenda. Sic enim vocabulum ἀπονοία apud THEOPHRASTVM interpretandum esse, CASAVBONVS p) egregie docuit. HESYCHIVS ἀπόνοιαν per ἀπολογισμὸν explicat, sine dubio, quod apud auctorem orationum contra Aristogitonem, quem vulgo DEMOSTHENEM esse credunt, ἀπόνοια τῷ λογισμῷ ὀρπῶνται, recte quidem, quod talis homo omnem sanae rationis vsum eierasse videtur, sed non sic, vt ideo ἀπολογισμὸς omnia

p) nos. ad Theophrastum p. 80. ed. exc. FISCHERI.

complexu suo teneat, quae verum τὸ ἀπο-
 νενομένης χαρακτῆρα constituunt. Res vtut
 fit, (quis enim; veteres grammaticos voca-
 bulorum vim saepe nec exhaurire, nec feli-
 citer ea interpretari, ignorat), THEOPHRA-
 STVS τὸν ἀπονενομημένον more suo sic descri-
 bit, vt plurium huius miserae fortis homi-
 num facta in vnum translaturus viuum quasi
 et expressam eiusdem imaginem nobis ob
 oculos sistat. Praeter alia, quae abiectissimi
 vilissimique homines facere solent, eum ἐν
 θάυμασι χαλκῆς ἐκλέγειν, αἰτ, καὶ μάχεσθαι
 τοῖς τὸ σύμβολον φέροσι καὶ προῖνα θεωρεῖν
 ἀξιῶσι. Quibus in verbis, vt quid σύμβολον
 sit, rite intelligamus, primum hoc tenen-
 dum est, fuisse olim, haud secus ac nostra
 aetate, circumforaneos inque his etiam lu-
 dicrarum artium artifices, qui spectatorum
 oculos manuum agilitate aut aliis rebus fal-
 lere, ipsaque hac fallacitate alios delectare
 solebant, θαυματοποιοὶ generatim a Graecis,
 a Latinis *praestigiatōres* dicti, quod mira-
 bilibus suis artibus sensus quasi hominum
 decipere didicerant. Eo pertinent, ne exem-
 pla desint, veterum Graecorum ψηφοπάιματα
 et ψηφοκλέπται, ἀρχιμίμοι, cybisterae, pe-
 tauristae, petaminarii, neurospastae idque
 genus alii plures, de quibus nouimus Casau-
 bonum singulari libro agere, eorumque dis-
 crimē ex priscis scriptoribus monstrare vo-
 luisse.

luisse. Deinde et hoc praetermitti haud debet, eiusmodi *θαυματοποιῆς* non nisi infimae plebis oblectamentum apud veteres plerumque fuisse, honestiores contra ciues et quibus liberalior obtigerat educatio, pudorem quemdam deterruisse, quo minus se spectanti plebeculae immiscerent. Quare etiam lucar, ut vocabatur, admodum videtur fuisse exiguum, id quod cum ex spectatorum conditione, tum ex ipso THEOPHRASTO conicere licet, qui non nisi τὰς χαλκῆς, *stipes aeneas, exiguam stipem*, ut APULEIVS ait, in nostro effato commemorat. Porro et hoc probe attendi velim, stipem hanc aeneam non, ut hodie plerumque, ante fores, sed postquam turba confederat, ante spectaculi initium collectam fuisse, eamque ad rem τὸν θαυματοποιὸν pauperioris cuiusdam, despecti et contemti hominis, aut pueri, de infima plebe abrepti, ministerio esse usum, huiusque praemium fuisse, ut gratis spectare ludicras istas artes posset. Denique et hoc ex nostro effato haud obscure colligi posse, arbitror, eiusmodi praestigiatores amicis suis et quibus commendare se volebant, tesseras, *σύμβολα* ait THEOPHRASTVS, donasse, quas ostenderent ad spectaculum admissi, ne χαλκολόγος ab iis lucar exigeret, sed gratis eos pateretur artificia eiusmodi mirabilia contemplari. Quae quum ira sint, qua in re τὴν ἀπόνοιαν ponat THEO-

E

PHRA-

PHRASTVS, non sine causa quaeritur. Nisi nos omnes rationes fallunt, turpe et abiectum esse putat auctor noster, ciuem εν θούμασι χαλκῆς ἐκλέγειν, id est, se feruilem in modum sponte emancipare eiusmodi vilissimis hominibus huc et illuc vagantibus, idque non ad famem forte explendam, sed ludi et ioci plebei causa, et vt gratis spectare talia, liberum ipsi esset. Απόνοιαν porro THEOPHRASTVS in impudentia illa ponit, qua talis homo, vt circumforaneorum horum gratiam sibi adquirat, aliorum ciuium indignationem aduersus se concitare, quibuslibet intromissis praesto esse et cum his oboli causa rixari et contendere audeat. Quae interpretatio si vera est, eos Theophrasti codices veram tueri lectionem, arbitramur, qui vocabulum ἀξιῶσι omittunt, sic vt verba καὶ προῖνα θεωρεῖν non ad spectatores, sed ad τὸν ἀπονενομημένον sese referant. Plane enim putamus hoc superfluum fuisse, si Theophrastus addidisset, fuisse in spectatoribus, qui sine lucrari intromitti cupissent. Id enim iam satis manifeste docent verba antecedentia τὸ σύμβολον φέρεσι. Omnes enim, qui secum eiusmodi tesseras adtulerunt, tesseras nempe, quas amicitiae et fauoris causa a praestigiatoribus illis acceperant, hi lucaris loco tesseras ostensis, gratis interfuerunt eiusmodi plebeiis spectaculis.

VI
DE
S Y M B O L I
A P O S T O L I C I
D E N O M I N A T I O N E

r.
e
n
i-
li
s,
d
e-
o
t,
o-
m
i-
is
t.
o-
i-
ic
o-
t.
e,
a-
t.
i-
n,
s-
fa
a-
nt

VI

VI

SYMBOLI
APOSTOLICI
DENOMINATIONE

§. I.

VAE hactenus disputauimus, eo potissimum spectant, vt, quare christianae fidei professionibus antiquis symbolorum nomen datum fuerit, ex his disquisitionibus innotesceret. Itaque de diuersa significandi vi ac potestate, quae graeco vocabulo σύμβολον subiecta olim fuit, deque eius diuerso vsu quinque singularibus commentationibus disputatum ac simul monstratum a nobis est, ipsum hoc vocabulum in sacris pariter ac civilibus, tum et militaribus rebus et negotiis olim fuisse vsurpatum. Restat, vt, quinam eius significatus priscis olim christi-

christianis occasionem dederit, hoc vocabulum ad fidei professiones traducendi, a nobis ostendatur. Quod argumentum in praesenti iam persequi, animus est.

II.

HAUD vnam esse vocabuli *σύμβολον* significationem, quam huc traxerint docti viri, satis arbitramur, ex iis patere, quae iam de hoc argumento a nobis dicta sunt. Quatuor vero istius vocabuli significatus excussimus, qui hic potissimum in censum venire videntur. Primum enim *σύμβολα* apud veteres signa illa vocabantur, quibus sacrae sodalitates, quae singulari numinis cuiusdam cultui sese addixerant, aut propter sacrorum mysteria coiuerant, a se inuicem distinguebantur, ut his ostensis palam esset, quibus aditus ad haec mysteria pateret, quibus deberet denegari, tum vero simul, ad quod quisque ordinis sacri genus pertineret *a*). Deinde hoc vocabulum ad castrensium usum est translatum. Ut enim milites se inuicem in pugna agnoscerent, ne socium trucidarent pro hoste, ut porro in stationibus vigiles exploratorum astutiam et insidias eluderent et cuius quisque partis esset, propter fraudem, explorarent, necesse visum, ut signa voce darentur,

a) vid. nostra de *symbolis veterum sacr.* commentatio,

tur, modo vocabula, modo breuissimae sententiae, ex quibus militi esset indicium, quocum accedente sibi res esset, cum hoste, an cum socio et amico *b*). Idem porro vocabulum de illo conuiuii genere est vsurpatum, quod communi conuiuuarum sumtu aut cibis collatis parari olim solebat. Fuit nempe haec in Graecia consuetudo, vt amici animi exhilarandi causa, commune quoddam conuiuium *ἐπὶ κοινῷ* instituerent, sic vt quisque suam *συμβολήν*, prout nempe ea de re pactum antea fuerat, vel singulare cibi genus, vel pecuniam ad istiusmodi epulas, vtpote harum socius et particeps, conferret, quo factum, vt id ipsum, quod quisque adportauit, *συμβολή* diceretur *c*). Migravit haec consuetudo a Graecis ad Romanos, apud quos haud ab simile laetitia conuiuialis genus in vsu fuisse, PLAVTI, TERENTII, CICERONIS aliorumque testimonia satis superque confirmant *d*). Denique et veteres de sponsonum, pactorum et promissionum symbolis olim vsitatis loquuntur, hocque nomine omnia ea comprehendendi volunt, quae arrhae loco a promittente sponsore tradi et exhiberi solebant, ne

E. 4.

spon-

b) conf. commentatio rerum Graecorum conuiuialis de symbolis veterum militaribus.

d) vid. commentatio de veterum romanarum symbolis conuiuialibus.

sponsioni securitas, aut promissioni fides de-
esset e). Ac hi quidem sunt quatuor voca-
buli *σύμβολον* significatus, quorum alius aliis
placuit ad illustrandum eiusdem in antiquis
fidei christianae professionibus vsum. Vtrum
is, quem primo loco posuimus, praecipuam
priscis christianis doctoribus dederit occasio-
nem, hoc vocabulum ad salutaris doctrinae
capita traducendi, postea videbimus; iam eo-
rum sententiam excutiemus, qui huius de-
nominationis vsum et rationem modo a mi-
litaribus, modo conuiuialibus symbolis repe-
tere se posse, sibi videntur.

§. III.

NON negamus, fuisse olim, qui fidei pro-
fessiones eam ob causam symbolorum nomen
accepisse, sibi persuaderent, quod, vti in ca-
stris miles ab hoste, sic homo christianus,
qui legatorum Christi doctrinam amplexus
esset, a iudaeo pariter ac iis, qui leuiticum
sacrorum cultum cum christianae religionis
placitis consociari ea aetate voluerunt, rite
distingueretur. Qua in sententia RUFINVM
olim fuisse, haec eius verba haud obscure de-
clarant f): *symbolum graece indicium dici
potest. Indicium autem vel signum idcirco di-
citur*

e) hoc symboli genus *symbolis*,
excussum a nobis est, com-
mentatione de sponsionum, §. 11. p. 565.
pactorum et promissionum

citur, quia illo tempore sicut et Paullus apostolus dicit et in actis apostolorum refertur, multi ex circumcisis Iudaeis simulabant se esse apostolos Christi, et lucri alicuius vel ventris gratia ad praedicandum proficiscebantur, nominantes quidem Christum, sed non integris traditionum lineis nunciantes. Idcirco ergo istud indicium posuere, per quod agnosceretur is, qui Christum vere secundum apostolicas regulas praedicaret. Denique et in bellis ciuilibus hoc obseruari ferunt, quoniam et armorum habitus par et sonus vocis idem et mos vnus est, atque eadem instituta bellandi, ne qua doli subreptio fiat, symbola discreta vnusquisque dux suis militibus tradit, quae latine vel indicia nominantur vel si forte occurrerit quis de quo dubitetur, interrogatus symbolum prodat, si sit hostis an socius. Haec RVFINVS, qui vtrum recte adpellationis huius originem monstrauerit, an vero minus, quaerere hoc loco quispiam potest. Est aliquod similitudinis et comparationis genus inter militum veterum symbola et ea doctrinae christianae capita, quae iunctim symbolorum olim nomen acceperunt. Vtrumque enim symboli genus, cuius quisque partis esset, solebat manifestare. Verum, quod haud diffiteor, id vnicum est, in quo fidei symbolum cum militari quodammodo conuenire videtur. Vnde mea quidem sententia

tentia hic vocabuli sensus omnem illam significandi vim, quae in christiana ciuitate subiecta illi olim fuit, neuiquam exhaurire, neque id, quod vocabulo hoc indicare olim voluerunt veteres christiani doctores, complexu suo tenere, mihi videtur. Praeterea vel eam ob causam vix mihi videntur prisca christiana ciuitatis antistites hoc vocabulum e castris veterum romanorum ad sacrum usum traduxisse, quod differentiam inter militaria et christiana fidei symbola longe maximam esse, quibus facile perspicere poterat. Illa quouis die mutationi obnoxia fuisse, et debuisse quoque per ipsam rei naturam mutari, nemo ignorat. Qua vero commoda ratione potuere vnquam fidei professiones symbola nuncupari, in quibus veteres christiani constantiam et stabilitatem inesse voluerunt? Qui in castra descendere et ab his militares voces in sacrorum cultum inferre potuerunt christiani, rerum bellicarum non solum ignari, sed ab his adeo tum abhorrentes, vt quiduis potius quam stipendia merere inque his vitam ducere mallent?

§. IIII.

ITAQVE fuerunt, qui a symbolis veterum conuiuialibus symboli apostolici, ab hoc reliquorum adpellationem repetendam esse, contenderent. Ad illud conuiuii genus, aiunt, quem-

quemque conuiuiarum suam *συμβολήν* vel partem epuli contulisse, eandem fuisse rationem symboli apostolici, factum nempe esse, vt legati Christi, antequam Hierosolymis discesserint, eius doctrinam omnibus gentibus adnuntiaturi, symbolum hoc conficerent, eo potissimum consilio, vt legatorum quisque in ipso docendi munere normam et regulam haberet, ad quam se suamque doctrinam fingeret et adcommodaret. Quod institutum vt rite perficeretur, quemuis apostolorum ad hanc fidei christianae professionem singulare dogma tamquam *συμβολήν*, contulisse, quod, iunctum cum reliquis, postea constituerit satis peruulgatam illam doctrinae apostolicae *ἐπιτομήν*, quae *symbolum apostolicum* nuncupata fuerit. Ad quam, quae olim circumlata fuit, de symboli apostolici origine narrationem alludie non solum RVFINVS g), ac *symbolum*, inquit, *graece dici potest collatio, hoc est, quod plures in vnum conferunt, id enim fecerunt apostoli in his sermonibus in vnum conferendo, quod vnusquisque sensit, sed etiam CASSIANVS h), id quod haec eius verba declarant: symbolum ex collatione nomen accepit. Collatio autem ideo, quia in vnum ab apostolis domini, quicquid per vni-*
versum

g) loco memorato

h) de incarnat. dom. libr. v. p. 1272.

uersum diuinorum voluminum corpus im-
 mensa funditur copia, totum in symboli
 colligitur breuitate. Pleniorem vero totius
 rei narrationem apud AVGVSTINVM i) ha-
 bemus, qui adeo, quid quisque apostolorum
 ad symbolum hoc contulerit, scire voluit.
 Sic enim ille: *Petrus dixit, credo in deum
 patrem omnipotentem, Ioannes dixit, crea-
 torem caeli et terrae, Iacobus dixit, credo
 et in Iesum Christum, filium eius unicum,
 dominum nostrum, Andreas dixit, qui con-
 ceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria
 virgine, cet.* sicque pergit singulorum apo-
 stolorum *συμβολαῖς* narrare, quod apud
 ipsum Augustinum, qui velit, legat, taedet
 enim nos, reliqua eius verba huc trans-
 scribere. Ipsa vero sententia siue potius
 coniectura de symboli apostolici nomine
 huiusque prima origine et occasione omni
 plane fundamento destituitur. Primum
 enim vocabula *συμβολή* et *σύμβολον* aperte
 inter se hic confunduntur. Quum autem pro-
 fessiones fidei non symbolarum, sed symbolo-
 rum nomen habuerunt, absolum profecto vi-
 detur, hanc, de qua disputamus, adpellan-
 di rationem a conuiualibus veterum *συμβο-
 λαῖς* deducere. Confunduntur porro *αἱ
 συμβολαὶ* coniuales cum *τοῖς συμβόλοις*
 coniuuantium. Si enim, vt iam alio loco
 monui-

i) *serm. cxv. de tempore, tom. x. p. 359.*

monuimus k), conuiuium tale aere conferendo, sed nondum collato, adparandum erat, necesse fuit, vt illi, qui *συμβολήν* promiserant, ne fidem datam fallerent, illi, cui conuiuii adparandi cura erat commissa, pignus, inprimis annulum, aut aliquid, cuius pretium sponcioni securitatem praestaret, traderent. Tale pignus siue *σύμβολον* reddebat, quum *συμβολή* ipsa traderetur. Itaque *σύμβολον* pignus τῆς *συμβολῆς* et haec ab illo diuersa fuit, quod non animaduertent, qui *symboli* vocabuli vsum in fidei professionibus ab illis symbolis conuiualibus arcessendum esse, existimarunt. Deinde vero, quod caput rei est, ipse modus conficiendi symboli apostolici, quem haud absimilem fuisse aiunt eiusmodi ἀπό κοινῆς institutis conuiuibus, est commentitius, et ad fabulas referendus, id quod omnes rationes luce clarius ostendere videntur. Qui enim, quaeso, potuissent scriptores sacri rem tam memorabilem silentio praeterire, LUCAS praesertim, qui primas res, a Christi legatis Hierosolymis gestas, admodum sollicitè litteris consignauit? Tale symbolum ab apostolis vniuerso coetui christianorum propositum, si exstitisset, eodem iure in *συλλογήν* librorum sacrorum posterioris foederis, quo

k) *comm. de symbolis veterum graecorum conuiualibus*, p. 40. 41.

quo reliqua apostolorum scripta, referri debuisse. Quidni eiusmodi fidei christianae formula ipsis primorum post seruatorem natum seculorum doctoribus cognita esse debuisse? sed prorsus ad vnum omnes de ea tacent, ipsi adeo illi scriptores, qui, dum apostolorum scripta vitae et fidei nostrae normam et regulam esse volunt, prae caeteris necesse habuissent, huius symboli apostolici mentionem facere. Idem tenendum est de priscae ecclesiae synodis et conciliis eorumque de fidei doctrina decretis, in quibus prodigii paene loco fuisset, si extitisset symbolum ab ipsis apostolis concinnatum, neque eiusdem vel in vnico eorum facta esset mentio. Verum et hic ne verbo quidem vel vllum symboli illius apostolici vestigium reperimus. Accedit etiam hoc, quod posterioris aevi scriptores, qui primi aliquid ea de re litteris consignarunt, tantam fidem non habent, vt eorum testimoniis tuto inniti liceat. Sic ad AMBROSIVM ¹⁾ ea in re prouocare solent, qui huius narrationis veritatem defendere olim studuerunt. *Duodecim*, inquit, *apostoli velut periti artifices in vnum conuenientes, clauem suo consilio confluxerunt, clauem enim ipsum symbolum dixerim, per quod reserantur diaboli tenebrae, vt lux Christi adueniat.* Ambrosii autem aucto-

1) tom. III. serm. 38. p. 265.

auctoritas non eius profecto est ponderis, ut hac in causa aliquid efficiat, in rebus praefertim, quatuor paene seculis antea gestis, tacentibus hoc temporis interuallo omnibus, qui ante ipsum vixerunt, scriptoribus; ne de suspecta ipsius orationis fide dicamus, in qua supra recitata verba habentur, quamue alius ingenii fetum esse, haud paucae, quae id suadeant, adsunt rationes. Eiusdem fere conditionis sunt scriptores, qui AMBROSII aetate et post ipsum floruerunt, viri boni quidem et probi, sed maximam partem nimis creduli et debita rerum veritatem et fidem diiudicandi facultate destituti. Nihilominus et in his quoque, qui ad credendum aliis haud difficiles se ostendunt, reperiuntur nonnulli, qui non, quae facta, sed quae narrata ab aliis sint, litteris se prodere, fatentur, hocque ipso, videri sibi rem ipsam dubiam et suspectam, haud obscure declarant. Itaque RVFINVS *m*), ut omnes rationes ostendunt, tradere hoc, non sine causa ait, maiores, nec, quae narrare iam velit, certa, vera et extra omnem dubitationem posita esse, pronuntiare audet. Tandem et hoc tenendum est, antiquiores christianorum societates tam in oriente quam occidente variis se symbolis addixisse, quae non solum in se fuerint diuersa, verum etiam sym-

bolo

m) loco memorato.

bolo apostolico copiosiora. Tam vero a nobis hoc non impetrare possumus, ut credamus, veteris ecclesiae doctores modo hoc, modo aliud symbolum amplexos esse, si habuissent aliquid, quod ab ipsis seruatoris nostri discipulis et legatis vno quasi ore, vna sententia et vno consensu fuisset confectum, ab apostolis inquam, qui familiari ac diuturna cum domino suo consuetudine iuncti, omnium optime salutaris doctrinae, fidei et vitae christianae capita tradere eaque in breuem summam, vt in symbolis fieri debet, contrahere poterant.

§. V.

Quis non videt, quam infirmo, quam lubrico fundamento eorum sententia innitatur, qui symbolum apostolicum a symbolis veterum conuiualibus nomen accepisse, sibi persuaferunt. Rectius profecto sentiant, qui ea in re sacrarum apud veteres sodalitarum symbola primam occasionem dedisse, autumant, eiusmodi doctrinae christianae capitibus symbolorum nomen adsignandi. Hoc enim profecto negari non potest, fuisse in eiusmodi veterum mysteriis et sacris conuentibus haud pauca, quae, cum symbolis illis comparata, aliquod similitudinis genus, quod certe haud longe petum est, efficiunt. Ac id quidem vt breuiter ostendamus, necesse

cesse esse videtur. Qui eiusmodi sacrae societati, quae propter cultum numinis cuiusdam coire solebat, nomen dare voluerunt, his certa vitae pariter ac fidei secretae norma, quae *symbolum* dicebatur, praescribatur, ad quam sese adstringerent, sanctissimeque, se eam seruatueros, neque vnquam ab ista discessuros, pollicerentur. Hac fidei arcanæ regula quodlibet sodalitatis genus a reliquis sese discernebat, nec quisquam ad ipsa sacra admittebatur, nisi qui eam doctrinam, quam quaeuis suam fecerat, fuerat amplexus ⁿ⁾. Nolumus iam in id inquirere, vtrum hae sacrae sodalitates, quarum dogmata in mysteriorum loco numeroque habebantur, se plurium numinum cultu abdicauerint, ideoque placita sua in vulgus emanare haud passi sint, ne supersticiosae plebis odia incurerent; hoc tamen, negari nequaquam potest, quidquid etiam crediderint aut fecerint, ipsam instituti rationem, quodammodo saltem, conuenisse cum eiusmodi symbolis, quae fidei et doctrinae cuiusdam professionem complecterentur. Illis, qui mysteriis sacrorum initiari cupiebant, dari solebat certa et recepta fidei ac vitae regula. Eadem fuit consuetudo veterum christianorum, vt, qui seruatori nomen dare eiusque

F

reli-

ⁿ⁾ videatur de hoc *titio de symbolis veterum* argumento *commenta. sacris.*

religionem amplecti vellent, ad salutaris doctrinae capita, ex quibus postea eiusmodi symbola originem duxerunt, adstringerentur. His symbolis non solum christiani homines a iudaeis et plurium numinum cultoribus, sed postea quoque in ipsa christiana ciuitate plures coetus, a se inuicem haud vna ratione discedentes, discernebantur. Quis vero non videt, in sacris illis arcanis eandem symbolorum rationem eundemque usum fuisse? Ad ipsos sacros conuentus nemini nisi initiato aditus patuit, id est, illis, qui sacrorum illorum symbola acceperant, hisque se ad certam vitae ac fidei normam adstrinxerant. Idem dicendum est de veterum christianorum sacris et mysteriis, ad quae nemo admitti solebat, nisi praeparatus et sacro fonte ablutus, id est, rite et, vti par erat, initiatus.

is
o-
e-
ni
m
i-
n
i-
is
n-
t-
d
e-
ei
ft
s,
l-
,

2/ 1539

VD18

ULB Halle

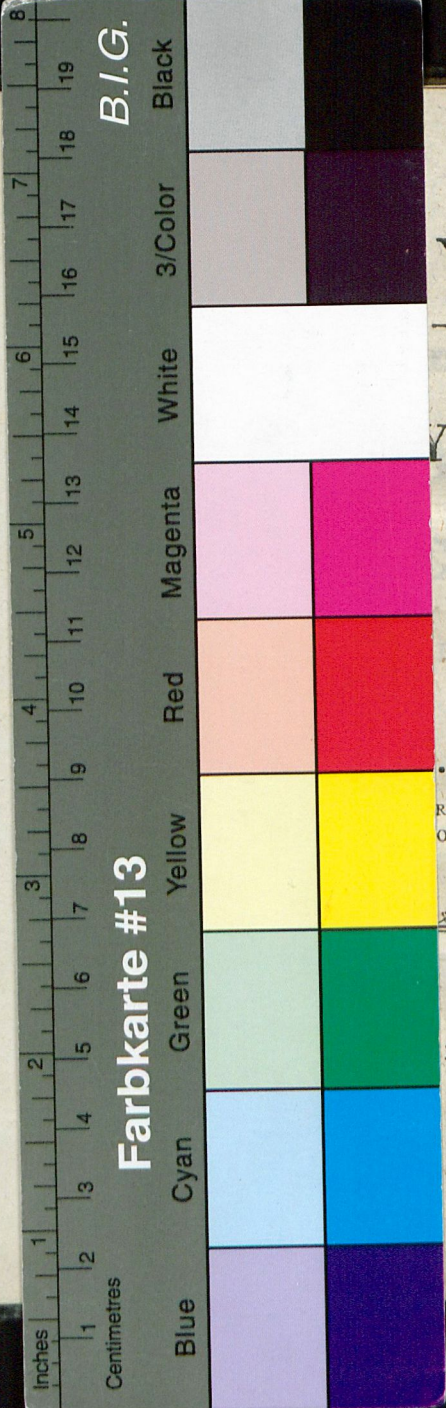
3

008 345 031

m.c.

B.I.G.

Farbkarte #13

Centimetres

ANTIQUITATES YMBOLICAE

QVIBVS

SYMBOLI APOSTOLICI

HISTORIA

ILLVSTRATVR

AVCTORE

ERN. IMMAN. WALCHIO

RENISS. SAXO-VIN. ET ISENAC. CONSILIA-
O AVLICO, ELOQVENT. ET POES. PROF. PVBL.
ORD. IN ACADEMIA IENENSI

IENAE

MTIB. CHRIST. FRID. GOLLNER

C1313CCLXXII

